Tanjore Saraswathi Mahal Series No. 8.

MAIRAVANACHARITRA

BY

KACHANA.

A DWIPADA KAVYA.

CRITICALLY EDITED

BY

SRI V. SUNDARA SARMA.

Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

AND

SRI A. MAHADEVA SASTRI.

Pandit, Saraswathi Mahal Library, Tanjore.

PUBLISHED

BY

SRI S. GOPALAN B.A.B.L.,

Honorary Secretary for the Administrative committee, T.M.S.S.M. Library, Tanjore.

1950.

వెల రూ. 1—4—0

NATIONAL ART PRESS
91, MOUNT ROAD, TEYNAMPET
MADRAS—18

PREFACE

The Saraswathi Mahal Library in Tanjore represents the synthesis of the three different cultural influences, the Tamilian Cholas, who ruled till the middle of the 13th century, the Telugu Nayaks who ruled till the middle of the 17th century and the Maharashtra Kings who ruled till the middle of the 19th century. This great cultural fusion was finally enriched still further by the impact of influences from the West, and of the East India Company. The contribution of Telugu Nayak Kings of Tanjore to what may be called the Tanjore school of Telugu literature, is tremendous and still remains to be fully assessed by the world of Telugu scholarship. Many of the Nayak Kings were themselves remarkable writers and it was but natural that they encouraged talented authors and also enriched their archives with rare Telugu works of their times. This is part of the explanation for the remarkable collection in the Telugu section of the Saraswathi Mahal, the other part consisting in the fact that Telugu continued to hold an honoured place under the Maharashtra Kings of Tanjore, some of whom like Raja Shahaji were reputed Telugu scholars and made frequent additions to the Telugu collection.

The following are some of the important Telugu works which we are publishing in a series.

1, Ramayanamu by KATTA VARADARAJU,

2. Taladasapranapradeepika by GOVINDA KAVI.

8. Andhra Kamandakamu by ZAKKARAJU VENKATA KAVI.

4. Ragunathanayakaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

5. Rajagopalavilasamu by KALAYA,

6. Kusalavopakhyanamu by RAMANARYA,

7. Dwipada Bhagavatamu (10th Skandha by) MADIKI SINGANARYA.

8. Vipranarayanacharita by VIJAYARAGHAVA NAYAKA.

9. Ragunathaabhyudayamu by VIJAYARAGHAVA NAYAKA,

Mairavanacharita, published in the following pages, was selected for publication mainly for its remarkable popular appeal. It is a folksong about Rama and Lakshmana being carried away at the instance of Ravana by Mairavana from Lanka to Patala Lanka, and their final rescue by Hanuman. We see from another text of the work available in the Madras Government Oriental Manscripts Library, that KACHANA is the author of this work. He calls himself a master of the Dwipada metre. His father is stated to be MALLADI AYYALANNA and his mother LAKKAMAMBA. His place of residence is mentioned as CHELALURU in the northern parts of Srigiri, which can be indentified with Tirupati. The author has dedicated his work to CHENNAKRISHNA, the patron deity of his place.

The whole story is told in simple and homely couplets. Our Pandits Sri A. Mahadeva Sastri and Sri V. Sundara Sarma, who are both able Telugu scholars, have edited the work with critical notes and have also contributed an introduction which, we hope will be fcund valuable. They have removed scriptoral errors in the manuscripts as far as they could, except where they felt that correction would be of doubtful advantage. We hope that the Telugu speaking public will welcome this work as a valuable recorded version

of a well-known story, which holds our attention as much as the oriental epics.

We are grateful to the Government of Madras for the timely financial assistance given to us to preserve and bring to light the remarkable treaures in the Saraswati Mahal. We are especially grateful to our Premier Sri P. S. Kumaraswami Raja and our Education Minister Sri K. Madhava Menon for the keen interest they evince in our Library.

Tanjore,
1950.

S. GOPALAN,
Honorary Secretary.

తొలిపలుకు.

—:కవి ప్రశంస:—

ఈ మైరావణ చరిత్రను రచించిన కవి "కాచన" యని యూహించుట కాధారమున్నది. తంజావూరు సరస్వతీమహాల్ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమందలి తాటాకులప్రతియందు గ్రంథకర్త పేరు కానరాదు. కాని మద్రాసు ప్రభుత్వ ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారప్రతియందు కవి నామధేయము కన్పడుచున్నది. ఈ రెండు ప్రతులును నేకకర్తృకములా లేక భిన్న కర్తృకములాయని చర్చించి చూచినప్పుడు పాఠభేదములున్నను, కథాసంవిధానపద్ధతి, శైలియున్నగు వానినిఁబట్టి చూడ నేకకర్తృకములనియే నిర్ధరింపవీలగుచున్నది. ఈ పరిష్కరణను శుద్ధముగా తంజావూరు ప్రతిననుసరించి యున్నది. కవినామ వంశప్రతిపాదకములగు పద్యములను మద్రాసు ప్రభుత్వప్రాచ్యలిఖిత పుస్తక భాండాగారపు ప్రతిననుసరించి యథామాతృకముగానిందు పొందుపరుచుచున్నాము.

"కౌశికగోత్రమున ఘనతకు నెక్కి
సర్వ విద్యలయందుఁ జతురుఁడై యున్న
నలరంగ మల్లాది యయ్యలన్నకును
రమణిరత్నంబైన లక్కమాంబకును.
నొకసుతుఁడు ధీరుఁడు వంశాన్వయుండు
శ్రీహరికులజుఁడు చిట్టయసోదరుఁడు
కరమర్థితోఁదుత కాచనను వాఁడ"

కౌశిక గోత్రోద్భవుఁడగు మల్లాది అయ్యలన్నకును లక్కాంబకును జన్మించిన వాఁడు "కాచన" యని దీనినిఁబట్టి తెలియుచున్నది.

"......శ్రీగిరి నుత్తరంబునను
విలసితమైన యాచెలులూరిలోన
అవతారమైయున్నయట్టి యహోత్సు

నాకులదైవంబు నన్నేలుసామి
హరిచెన్నకృష్ణుని నాత్మలోఁదలఁచి ''

శ్రీగిరికి (తిరుపతియో లేక శ్రీశైలమో) ఉత్తర భాగమందు "చెలులూరను" గ్రామమందున్న తన యిష్టదైవమగు "హరిచెన్నకృష్ణు"నికి కవి తనగ్రంథమునంకితము చేసినట్లు తెలియుచున్నది. అదేప్రతియందు మరియొకచోట

" అరయ వాధేవల్లి హర్మ్యభాగమున
దివ్యావతారమై తిరముగానున్న
అఖిలలోకారాధ్యనాగమ వినుత
చెన్నకృష్ణుని నాదు చిత్తంబులోన "

అని కన్పడుచున్న వాక్యములఁబట్టి కూడ వాధేవల్లికి చెలులూరను నామాంతరమేమో? దీనిని నిర్ధరించు పట్లనాధారములు దొరకనందున దీనినిర్ణయభారము సహృదయులగు పండితులపై వదలి వేయుచున్నాము.

—: కథాభాగము :—

రెండుప్రతులలోను కథాభాగము వసిష్ఠులవారు శ్రీరామచంద్రునకు వక్కాణించునట్లున్నది. కథాసంవిధానముకూడ సమానమే.

శ్రీసీతారాములపట్టాభిషేకసమయమున రామరావణయుద్ధములో పేరెన్నికగన్న వీరులకు సమ్మానము జరుగును. హనుమంతుని పరాక్రమమును శ్రీరాముఁడు కొనియాడును. వసిష్ఠులవారు మధ్యనందుకొని—"ఓ రామా! నీకు హనుమంతుఁడు చేసినయుపకారములకు మేరయేలేదు. మైరావణుని మాయానిద్రయందున్ననీకును తెలియని యొక గొప్ప సాహసకార్యమును హనుమంతుఁడు చేసియున్నాఁడు. ఆకథను చెప్పెదను వినుము." అని యీ విధముగా వసిష్ఠులవారు మైరావణ చరిత్రమును శ్రీరాములవారికి చెప్పునట్లుగా కథనడచుచున్నది. మైరావణుఁడు తన మిత్రుఁడగు రావణప్రేరితుఁడై రామలక్ష్మణులను హనుమంతుని వాలంపు కోటనుండి మాయావిభీషణవేషధారియై హనుమంతుని మోసగించి యపహరించుట; హనుమంతుఁడు తన తప్పు తెలిసికొన్నవాఁడై పాతాళలంకకు వెళ్ళి మైరావణుని వధించి శ్రీరామలక్ష్మణులను విడిపించి తీసుకొనివచ్చుట మొదలుగాఁగల సంభవములిందు వర్ణితములు.

—: శైలి :—

మాకు దొరికిన రెండు మాతృకలను పరిశీలించి చూడ, ఈరెంటికిని మూలాధారమగు నొకమాతృకయుండెననుట స్పష్టమగుచున్నది. ఆప్రధాన మాతృకను జూచి వ్రాసిన వ్రాయసకాండ్రసృష్టియే యీరెండుప్రతులని కంఠోక్తిగా చెప్పనగును. తప్పులను దొర్లించుటలో నిద్దఱు వ్రాయసకాండ్రును సరిసమానులై యున్నను, తంజావూరుప్రతి కొంతశుద్ధమై యొప్పుచున్నది. సంగ్రహింపవలసిన చోట వివరించియు, వివరింపవలసినచోట సంగ్రహించియు కథయొక్క నడక యెగుడుదిగుడుగానున్నను, మొత్తముమీద సౌలభ్యము, రమ్యత గ్రంథమునందు చాలభాగములందు కననగును. రచన సంస్కృతసమాస భూయిష్ఠమై ప్రబంధ శైలిననుసరించక పోయినను, వాడుకమాటలతో సొంపారి యున్నది.

మంజరీద్విపదకు చెప్పబడిన ఛందోనియమములను కవి పాటించి యుండ లేదు. కొన్ని చోట్ల ప్రాసయతులను కవి యుపయోగించియున్నాఁడు. "తుద మొదళ్లనుఁగంటి దూకు శబ్దంబు — వర్జించి" యను నియమమును నీకవి పాటించనే లేదు. తుదలందు ప్రాసములను గూడ పొందించలేదు. ఈ విధముగా నీమంజరీద్వి పదలను కవి స్వేచ్ఛానుసారముగా నీకావ్యమున సాగించియున్నాఁడు. ఈ స్వేచ్ఛావర్తనయందును నొక మాధుర్యమున్నది. ఇదియే మాదృష్టి నాకర్షించినది. స్వేచ్ఛావర్తనమును కోరెడు ఆంధ్రసాహిత్యరమణికిదియొక చిన్నయాభరణమై యుండగలదని మా నమ్మకము.

—: విశిష్టత :—

సాధారణముగా ద్విపదకవిత్వమునకు జనాదరణమెండు. దీనికి "రంగ నాథరామాయణము" యొక్క బహుజనాదరణము ముఖ్యమైన యుదాహరణ ముగా తీసుకొనవచ్చును. ఆంధ్రదేశమందు పల్లెపల్లెలోను జాతీయగీతములు మంజరీద్విపదలలోనే యున్నవి. ఊడుపులలోను, దంపుళ్ళయందును పాడు పాట లన్నియు ద్విపదలలో నేయుండుట మనమెఱిఁగినదే. అనాదిగావచ్చుచున్న దశరా పద్యములు కూడ నీతెగకు చేరియున్నవి. బొబ్బిలియుద్ధము, బాలనాగమ్మకథ, పాముపాట, కుశలాయకము మొదలగు గీతములకున్న ప్రచారము పెద్దపెద్ద ప్రబంధములకుండుటలేదు. మంజరీద్విపదబద్ధమైన విశిష్టకావ్యమిదివరలో నెక్కడను కానరాలేదు. ఆలోటును బహుదోషభూయిష్ఠమైనను, ఈచిన్ని

పాత్తము పూర్తి చేయునని మాయాశయము. ఈ విషయము నుద్దేశించియే మేమీ మైరావణచరిత్రను ప్రచురించితిమి.

—: పరిష్కరణము :—

మేము గ్రంథాంతరసహాయమున సరిదిద్దినయుపపాఠములను ఫుట్‌నోట్సులో నిచ్చియున్నాము. కొన్ని కొన్ని చోట్ల లుప్తమైన భాగములను పూరించుపట్ల, ఆ యా భాగములు బ్రాకెట్లమూలముగా చూపింపఁబడినవి. యతిభంగములు గణభంగములు సూక్ష్మముగా పరిశీలింపఁబడినవి. అచ్చు పొరపాట్లను తప్పొప్పుల పట్టికలో చూపించితిమి. అట్లుండియు ననేకతప్పులు దొర్లియుండును. కావున పండితులును సహృదయులును ఈమాయుద్యమమును ఆదరింతురుగాక యని ప్రార్థన.

సరస్వతీమహాల్ గ్రంథాలయము,
తంజావూరు. 1950.

పరిష్కర్తలు.

విషయానుక్రమణిక.

శుభమస్తు

అవిఘ్నమస్తు

మైరావణచరిత్ర.

కథాప్రారంభము.

శ్రీ రామచంద్రుఁడాశ్రితవత్సలుండు
కారుణ్యజలనిధి ఘనయశోధనుఁడు
సుజనరక్షకుఁడును సుగుణభూషితుఁడు
నమరారపతిఁ బాల్చి యర్థితోనపుడు
రాజచిహ్నంబులు రమణతోఁ దాల్చి
యంతనయోధ్యకు నతివేగవచ్చి
పరఁగవసిష్ఠుని పదములకెఱఁగి
వలనొప్పఁ గైకనివాసంబుఁ జొచ్చి
దండప్రణామంబుఁ దగనాచరించి
పిదపసుమిత్రకుఁ బ్రియముతోమ్రొక్కి
మఱివచ్చి కౌసల్యమా[1]ళిగఁ జొచ్చి
తనతమ్ముడునుఁ దానుఁ దనపత్ని [2]వేఁగఁ
జనుదేరఁ గౌసల్య చర్చించి చూచి
జడలు వల్కలములు చిన్నబోకయునుఁ
దబసివేషంబులఁ దనరారుచున్న
తనతనయునిఁ జూచి తలఁపులోనపుడు
వగవునఁ దనభర్త వగవుఁ జింతించి

---

[1] మందిరము. [2] యును.

యున్నట్టి తనుతల్లి నూరార్చి పిదపఁ
గోమరొప్పఁదగువారిఁ గుశలంబులడిగి
తనకు మ్రొక్కినఁగని తద్దయు వేడ్క
సీతామహాదేవిఁ జెలఁగిదీవించి
మందిరాభ్యంతర మణివేదియందుఁ
గూర్చుండి రెంతయుఁ గోమరుదీపింప.
ఆ విభీషణునకు నగచరులకును
[1]నంగద సుగ్రీవ యాంజనేయులకు
భద్రపీఠంబులఁ బఱఁగఁ బెట్టించి
యుంత [2]రాముఁడు పరమానంద[3]మంది
భరతశత్రుఘ్నులు [4]భక్తితోఁ గొల్వఁ
గరువు రోగభయముఁ గలుగకెప్పుడును
దనకు వర్ణాశ్రమధర్మముఁగల్గి
పరిపాటిఁదప్పక బహువిధోపాయ
పరిపూర్తిమై భూమిఁ బాలింపుచుండె.
నిత్యకల్యాణముల్ నిత్యసంపదలుఁ
గలిగి వేదధ్వనికలితమై యపుడు
నిత్యోత్సవంబుల నెగడునప్పురము.
పరమసంప్రీతితో భానువంశజుఁడు
చెలువొందఁదమ్ములు చేరి కొల్వఁగను
మఱికొన్నిదినములు మనుజేశ్వరుండు
తనరంగ సుముఖుఁడై తరుచరసేనఁ
బనుపంగవలెనని యాత్మలోఁదలఁచి
భరతుని దెసఁజూచి పలికె రాఘవుఁడు.

[1]సుగ్రీవుడంగదు సుషేణాదులకును. [2]రాఘవుండు. [3]డగుచు [4]బలసితను.

“కపిసార్వభౌములు ఘనబలోద్దండు
లతులితసాహసులలసి యున్నారు
వలనొప్ప వారి నివాసంబులకును
నతిభక్తితోడుత ననుపంగవలయు
నటుగానఁగొలువుకు నాయిత్తపడుఁడు.”
పరఁగ శత్రుఘ్నునిఁ బనిచెనాక్షణమె
పనిచిన సంప్రీతిఁ బరఁగనా కపులఁ
గొమరొప్పఁబిలిపించి కొలువుకు టాన
గంధంబు పన్నీరుఁ గలుపఁగఁజేసి
దివ్వెలు ముట్టించి దివ్యంబులైన
ముత్యాలముగ్గులు ముదమొప్పఁబెట్టి
మణిమయదీప్తుల మహిమఁజెన్నొందు
సమ్ముఖంబునకును సరగఁదెప్పించి
పూజించి వేడుక భద్రపీఠంబు
మానుగాఁబెట్టించి మణివేదియందుఁ
గరమర్థి నవరత్నగద్దె వేయించి
హితుల మంత్రుల పురోహితుల నాశ్రితుల
[1]వరవసిష్ఠాదుల వరుస రప్పించి
కవిబుధపాఠకగాయకాదులను
భరతశత్రుఘ్నులఁ బరఁగరప్పించి
తెలఁగొప్ప ఛప్పన్న దేశాధిపతులఁ
దంత్రజ్ఞులను వీరదండనాయకుల
గణనకుమించిన గజ[2]వాహకులను
[3]నతిరథముఖ్య మహారథికులను

[1] పరవసిష్ఠాది మునులరప్పించి. [2] వాహనముల. [3] అతిరథమహారథులాదిసమరధులు.

బ్రియ మొప్ప నందఁ బిలిపించిరప్పుడు.
రంజిల్ల పజ్జను బ్రద్దలువారు
బడవాళ్లు మొదలుగా పరమహర్షమున
[1]రాయభారుల వేడ్క రాజముఖ్యులను
రప్పించికొలు వుండిరా వేళ యందు.
అంతలో రఘురాముఁ డానంద మొంది
చెలువొప్పఁ బన్నీట జలకమ్ములాడి
కస్తూరినామముఁ గర మొప్పఁ దీర్చి
దివ్యాంబరంబులఁ దెఱఁగొప్పఁ గట్టి
యలరు శ్రీపాదాలనందెలుఁ బెట్టి
నూతనంబుగ మొలనూళ్ల నమర్చి
కంకణంబులు రత్నఖచితమైనట్టి
బాహుదండంబులఁ బద్మలోచనుఁడు
పతకంబు నురమున బాగుగాఁ బెట్టి
రవికోటిదీప్తుల రంజిల్లుచున్న
రత్నకిరీటంబు రవికులోత్తముఁడు
శిరసున ధరియించి చెలువుదీపింప
మదనకోటిప్ర[illegible] మహిమఁ జెన్నొంది
విప్రులుదీవింప వేదమంత్రముల
[2]నక్షతల్ చల్లిరి యతివేడ్కతోడ.
నగరువెల్వడి వచ్చినరలోకవిభుఁడు
పరఁగంగ మంగళపాటకుల్ పొగడ.
వలనొప్పఁగొలువుకు వచ్చి రాఘవుఁడు
సింహాసనంబునఁ జెలగికూర్చుండి

---

[1] రాయభారులు నియోగులను వేడ్క. [2] అక్షింతలొసంగి చల్లిన.

చెలువొందఁ దమ్ములు చేరికొల్వఁగను
నఖిలలోకా రాధ్యుఁడసురాంతకుండు
నగణ్యకల్యాణుఁడమితవిక్రముఁడు
రాఘవుఁడభినవరాజశేఖరుఁడు
వర్ణాశ్రమంబుల వరుసఁ బాలించి
బహువిధశాస్త్రముల్ పరఁగువిద్యలనుఁ
బరికించి సంతోషపారీణుఁడగుచు
వెలయంగ వానరవీరులఁ జూచి
చిత్త[1]మురంజిల్లఁ జిరునవ్వునగుచు
సంతోషమునఁ గృపా[2]సంరంభమునను
దలఁపున మోహంబుదై వారుచుండ
వలనొప్పఁబలికె నావాలిమర్దనుఁడు.
"మీరుమహాత్ములు మీరుబల్లిదులు
మీరుచేసినమేలు మేదినిమీఁద
వెలయంగ[3]రాక్షస వీరులతోఁడ
రావణాదుల నెల్ల రణభూమిఁ జంపి
జానకిఁ జేకొంటి సంతోషమునను.
పరఁగంగఁ(దీర)ని బంధువుల్ మీరు
తగనిక్కడికి వచ్చి తడవాయ నింక
మీనివాసములకు మీరేఁగుడనుచు
సుగ్రీవుఁడాదిగా శూరుల నెల్లఁ
బిలువించి వేర్వేరఁ బ్రియములఁ జెప్పి
కరముర్థిఁ దగినట్టి కట్నంబులిచ్చి
హనుమంతుఁ గొనియాడి యతనిరప్పించి

---

[1] ముంతుముగా. [2] సందటిగొనంగ. [3] నాదనుజ.

కరుణించి వేడ్కతోఁ గౌఁగిటంజేర్చి
యర్ధాసనంబున నాతనినునిచి
వెలయఁగఁగోలు వెల్ల విస్మయంబందఁ
గామరొప్పఁగనువంశకులగురుండైన
సంయమీంద్రునిఁ జూచి చయ్యనఁబలికె.

—:శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతుని పరాక్రమమును వర్ణించుట:—

" వరమునిశ్రేష్ట! యీవాయునందనుఁడు ౧౦
యెంతవాడనవచ్చు నిందఱిలోన
హనుమంతుఁడనఘుఁడు నాత్మబంధుండు
[1]నానరంగఁజేసిన యుపకారమునకుఁ
[2]ప్రత్యుపకారంబు వశమెచేయంగ,
చెప్పెదనీతండు చేసినలావు
భూసుతఁగోల్పడి పొలుపొందవచ్చి
పంపానదీతీరప్రాంతంబునందుఁ
[3]గణఁగినాతోడు లక్ష్మణుడుండఁజూచి
భానుతనూజుండు భయమందుటయును
వలదనివారించి వనచరేశ్వరుఁడు
కడుభక్తిమేమున్నకడకేఁగుదెంచి
యతనివృత్తాంతము నంతయుఁజెప్పి
పరఁగనాతని మాకుబంధుగాఁజేసి
సీతభూషణములఁ జెలువొందఁజూపె.

[1] వానరనితండుచేసిన. [2] పరంగాగనెట్టిట్టు. [3] కణంగి లక్ష్మణుండుపై ండుండంజూచి

[1]ఆవాలిమర్దించియా [2]రవిసూనుఁ
బరఁగఁ గిష్కింధకుఁ బతిగాను జేసి
కపిసేనలన్నియుఁ గరమర్థిఁగూర్చి
వెరగొప్ప జానకి[3] వెదకఁబుచ్చుటయు
ముదమొప్ప[4] నావ్రేలిముద్రికఁగొనుచుఁ
దారాసుతునితోడఁ దరుచర్లతోఁడ
వెలయుదక్షిణ భూమి వెదుకంగఁబోయి
యంబుధిఁగడ కేఁగి సంందఅనునిచి
యరయసముద్రంబు నవలీల దాఁటి
తానొక్కరుఁడెపోయి తగలంకఁజొచ్చి
చొరరానిచోట్లకుఁ జొచ్చిశోధించి
కలయనంతటఁ జూచి కానంగరాక
వడలక [5]దనుజేంద్ర వనములోపలను
జానకిఁబొడగాంచి చతురుఁడై నిలిచి
ముదమొప్ప నావ్రేలి ముద్రికనిచ్చి
వెలయసీతకుఁ దనవృత్తాంతమెల్ల
నెఱుఁగించి మాయున్కి నెఱుఁగించి పిదప
ధరణిజముదిగ్గని తాపంబు[6] మాపి
యాయింతియిచ్చిన యాన[7] వాలంది
వనితచేనధికపు[8] వరములు వడసి
సంతసంబునఁజని చదురుఁడై మెఱసి
వదలక దనుజేంద్రు వనమెల్లఁ బెఱికి
వనపాలకులఁజంపి వాయునందనుఁడు

---

[1] ఆతనిపగసాధించి. [2] కలిసూను. [3] వేడ్క. [4] తన వ్రేలి. [5] యాదనుజ.
[6] మాన్పి. [7] బాలంది. [8] బలములు.

సేనయనగ్రణ్యుల నేవురఁజంపి
మహినొప్ప నేడ్గురు మంత్రినందనుల
నరయంగఁ దునుమాడి యక్షయుఁజంపి
[1]శక్రారితోఁ బోరి చాలనొప్పించి
బ్రహ్మాస్త్రనిహతి[2]కిఁ బద్ధుడై పోయి
యాసభాంతరమున నతనిభర్జించి
వానియాజ్ఞకుఁ దనవాల మొప్పించి
నెరయలంకాపురి [3]నిగుఱుఁగావించి
తిరుగ జానకి చేత దీవెనలంది
పటుభుజశక్తిమై పశ్చిమద్వార
ముననున్నలంకిణి [4]మొక్కపోఁ జేసి
యరుదైన జలనిధి నవలీలదాఁటి
యంగదాదులఁగూడి యలరుచువచ్చి
రవినుతునకుఁ దమదా[5]కనుఁ దెలిపి
సీతమాటలుఁ దెల్పి సేమంబుఁ జెప్పి
మగువశిరోమణి మాకునందించి
వెలయంగ మామది వేదనఁ దీర్చి
తరుచర సేనతోఁ [6]దరలి తావచ్చి
వలనొప్ప నలునిచే వార్ధిఁ గట్టించి
యావిభీషణునకు నభయంబులిచ్చి
వనచరసేనల వార్ధి దాఁటించి
లంకపై విడిపించి లావులు మెఱసి
దనుజాధిపీరులఁ దనవాలతతుల

---

[1] యింద్రారి. [2] చేపట్టుబడి. [3] నీరుగా. [4] సక్కణగించి. [5] దొరగించి.
[6] తగగదలించి.

నరుడుగాఁ జెండాడి యాహవంబునను
వాయుపుత్రుఁడుగాన వాయువుకరణిఁ
దగనన్ని దిక్కులఁ దానయైయుండి
యెచ్చోట [1]నరసిన నచ్చోటఁ దానె
యుద్ధంబుఁ జేయంగ నురుభుజబలిమి
నింద్రారిశరహతి వేదనబొంది
కపిసేనలన్నియుఁగలఁగి మూర్ఛిల్లె.
సౌమిత్రియును నేము సహితంబుగాఁగ
నతిదైన్యవృత్తిమై నలయుటఁజూచి
దైవవరంబునఁ దరుచరేశ్వరుఁడు
మూర్ఛనొందఁడుగాన ముదముదీపింప
వలనొప్ప నాజాంబవంతునిచేత
నలర సంజీవనీయౌషదం బెఱిఁగి
యతివేగమునఁబోయి యౌషధాచలముఁ
బెఱికి చక్కటనిడి పెంపొందఁ దెచ్చి
పరఁగంగనంతటి ప్రాణంబులెత్తి
సౌమిత్రిప్రాణంబుఁ జయ్యన నెత్తి
కరమర్థినామదికలఁకెల్లఁ దీర్చి
యెనయంగ నాప్రాణమెత్తెనత్తరిని
హనుమంతుఁడెంతవాఁడనవచ్చు నరయ
నతనిఁ బ్రస్తుతిచేయ నెవ్వరి వశము"
అని యిట్లు రాఘవుఁడనిలజుఁ బొగడ
వరవసిష్ఠుఁడు రామవసుధీశుకనియె.
"రాజీవదళ[2] నేత్ర! రఘురామచంద్ర!

[1] దగినయచ్చోట. [2] నయన.

సంగ్రామజలభీమ ! జయమనోధామ !
సీతామనోరామ ! శ్రీరామ ! రామ !
కొమరొప్ప హనుమంతుఁ గొనియాడితిపుడు
యిదియు విచిత్రమా యినవంశతిలక !
యరయ రాజుల [1]తోడ నాలంబులోనఁ
జంచలింపక లావు సేయంగవచ్చుఁ
బతిపేరుగొని నిల్చి బవరంబులోన
నధికునినైన మూరవలింప వచ్చుఁ
బతిలేకఁ గార్యంబుఁ బరఁగ నేకాకి
చింతింపవచ్చునే శ్రీరామచంద్ర !
చెలఁగి మీయెకటను జేసినలావుఁ
బొగడితి రఘురామభూవర ! నీవు
నరయసీతని లావుకచ్చెరు [2]వొంద
[3]నున్నవారండఱు చిన్నవారిందు
[4]నెన్నఁగ నెక్కువా సీతనిలావు
వినవయ్య చెప్పెద విశ్వలోకేశ !
పగలెవ్వఁడైనను బంతంబు మెఱసి
చెలఁగి కయ్యంబులు సేయంగవచ్చు
నాయర్ధరాత్రి మీకైనఁ బోరాడి
కీతఁడుఁ దీర్చెఁగా కితరుల తరమె
యీ తెరంగంతయు నక్కజుఁ డెఱుఁగు
నిజయోగమునుఁ జేసినే మెఱుంగుదుము''
అనవుఁడు రఘురాముఁడాశ్చర్యమంది

[1]ఎదుట. [2]వుదలఁప. [3]వున్నవారందు నిట చిన్నవారందు. [4]యెన్న చెప్పంగ నెక్కుండితనిలావు.

ముకుళితహస్తుఁడై ముదముదీపింప
నదిమెవ్విధంబటులానతీవలయు
నని ప్రణమిల్లిన నమ్మునీశ్వరుఁడు
రాఘవుదెసఁజూచి రమ్యాత్ముఁడగుచు
వెలయనావనచరవృత్తాంతమెల్లఁ
జెప్పంగ దొణఁగె[1]ను జెవులూరనంత.

—: శ్రీరామునకు హనుమంతుని పరాక్రమమును వసిష్ఠుడు తెల్పుట :—

పరఁగంగ లంకపై భానుకులేశ!
విడిసి యుద్ధము సేయ వెలయంగ మీరు
[2]పెక్కురక్కసులనుఁ బేర్కొని చంపి
మర్కటసేనలు మలయుచుండఁగను
దనమది బెగడొంది దనుజనాథుండు

— రావణుఁడు తన భంగపాటును దలఁచి విచారించుట :—

"పరఁగ శ్రీరాముని బాణాగ్నిచేత
భస్మమైపోయిరి పటుభు[3]జబలులు 120
[4]అతికాయుఁడును నామహాకాయుఁడరయఁ
గుంభకర్ణాదులు కూలిరి ధరణి
దురములోని రిపులఁద్రోలి నిర్జింపఁ
జాల నాఘనశక్తిఁ[5]జనుదెంచుఘనులు
వాయుతనూజుండు వనచరోత్తములు

[1] నాగుంయ మీశ్వరుడు. [2] పెక్కండ్రు రాక్షసుల. [3] భుజాభటులు. [4] అతికాయుండు మహాకాయుండు. [5] చెన్నొందు.

ఘట్టించి గెలువంగఁ దరముగాదింక;
కడఁగి మహోత్పాతకారణమగుటఁ
జెలఁగి రాముఁడు తెంపుసేయడుగాని
యరుదుగాదివ్యాస్త్ర[1]హస్తుఁడౌనేని
యొక్కటఁదెగ[2]టార్చు నొనరంగనన్ను
నావిభీషణుకోర్కెలన్ని సిద్ధించు
బరఁగఁ గుందిన విని పరులు నవ్వుదురు."

—: రావణాఁడు మైరావణుని రప్పించి
మంత్రాలోచనముఁ జేయుట :—

అనిభయంబునునొంది యాత్మలోపలను
జింతించి తలపోసి చిత్తంబు కలఁగఁ
బరఁగ మాయోపాయబలమునఁగాని
వీరుల గెల్వంగ వెరవుగాననుచు
మదిసంతసంబొంది మహిరావణుండు
అధికమాయోపాయుఁడతిసత్వధనుఁడు
నాభుజబలిమిగా నమ్మినవాఁడు
పాయనిచెలికాఁడు పరమసాహసుఁడు
అతనిచేఁగాని [3]యర్కవంశజుల
నరయ గెల్వంగరాదని నిశ్చయించి
[4]రావణుఁడపుడు మైరావణుఁదలఁచె.
తలఁచినంతట వాఁడుతనమదిలోన
నతిసంభ్రమంబున నానందమొంది
దశకంఠుఁ[5]డిల్లేలఁ దలఁచెనోయనుచు

---

[1] మందులొకానేని. [2] జాచు. [3] యినకులోత్తముల. [4] రావణుడప్పుడు. [5] డిదియాల

మంత్రిసమేతుఁడై మానుగావచ్చి
దశకంఠుముందటఁ దడయక నిలిచి
"యేమి రావణ! నీకు నింతకార్యంబు
పుట్టెను దలఁచితి పొలుపొంద నన్ను!
పంపుమేపనియైనఁ బరఁగఁజేసెదను
దౌరవనీశ్వరుఁడైనఁ జోవుదుఁబెడుదు
బ్రహ్మాదిసురలను బట్టి భర్జింతు
నాపోశనముఁగొందు నంబుధులెల్లఁ
గులపర్వతంబులఁ గుదియించి పెఱికి
తోరంబుగాఁబెట్టి దొంతులుపేర్తు
ధరనెల్లఁబిడికిట దర్పించిపట్టి
పొడిపొడిగాఁసేతుఁ[1] బొంకింబు మెఱసి
నీవేల వెఱచెదు నిఖిలైకవీర!"
అనవుండు దశకంఠుఁడాత్మలోనుబ్బి
యతనికౌఁగిటఁజేర్చి యర్ధాసనమున
నతివేడ్కతోనిల్పి యతిముదంబెసఁగఁ
దనపూర్వకథనెల్లఁ దగఁజెప్పఁదొడఁగె.
"వినుమహీరావణ! విశ్వలోకమున
రఘువంశతిలకులు రామలక్ష్మణులు
తమతండ్రిపనుపున దండకాటవిని
చెలఁగి తపోవృత్తి[2] చేనొప్పుచుండఁ
[3] జెన్నొందనొకనాఁడు చెల్లిశూర్పణఖ
వారలమదిఁగోరివచ్చినఁబిదప
రాముఁడు సౌమిత్రి నలవేడ్కఁ జూచి

[1] ధీరంబు. [2] చరియింపుచుండ. [3] వొకనాఁడు శూర్పనిఖ యుల్లాసియగుచు.

యెందుండివచ్చెనో యీ[1] మోహనాంగి
శిక్షింపమనవుఁడు చెలఁగియాక్షణమె
ముక్కులుఁ జెవులును మొందుగాఁగొట్టి
ఖండించి పంపిన ఖరుఁడు కోపించి
దండెత్తి పోయిన దర్పంబు మెఱసి
దూషణత్రిశిరులతో వారిఁజంప
(బంగరులేడిగాఁ బంపిమారీచు)
[2]బంధుమర్దకులనుఁ బడతితోఁజీల్చి
[3]జనకతనూజనా చపల లోచనను
జెఱఁబెట్టి తెచ్చితిఁ [4]జెడ్డకోపమున
(నినకులోత్తములంతనీవార్త నెఱఁగి)
వానరసేనతో వార్ధిఁగట్టించి
యీలంకపై విడిసి యిట్టిరాక్షసులఁ
బెక్కండ్రఁజంపిరి పృథివికంపింప
బలియురు పెంక్కండ్రు పడిరి భూస్థలిని
[5]పటు విభీషణుఁడంతఁ బగవారిఁగూఁడె.
అటుగాన నీప్రాపునర్థించియేను
చలముననాపగసాధింపవచ్చు
నని నిశ్చయం[6]బంది యాత్మలోనుబ్బి
నినుదలఁచితి నేను నిఖిలైకవీర!"
అనమహిరావణుఁ డాత్మలోపలను
గనుఁగొని పల్కె నిష్కపట భాషలను

---

[1]మోహశాలి. [2]బందుమర్దకుగా బలినిచి మారీచు. [3]తోలంగక జానకి తోడ్కొని దెచ్చి. [4]చెటుల. [5]పరఁగ విబీషణుడంత. [6]యెంచితను

—: మైరావణుఁడు దశకంఠునకు బుద్ధి చెప్పుట :—

"వినవయ్య రావణ! వీరపుంగవుఁడ!
యిదియేల యెఱుఁగవే యిట్టి కార్యంబుఁ
జేయఁగనుచితమే చింతించి చూడఁ
బరభామఁ దెచ్చుట పంతమే నీకు
సకలశాస్త్రంబుల సకలధర్మముల
(నెఱఁగిన వాఁడవు నేమందు నిన్ను)
పరసతిపై దృష్టి పాపకర్మంబు
[1] తగఁబరసతిఁగూడఁ దలఁచినవాఁడు
పొలుపొందగా భువి పురుషాధముండు.
వెఱ్ఱివాఁడైనను వీఱిఁడియైన
బంధ[2] మైయున్నను బాపాత్ముఁడైన
బుద్ధిహీనుండైన భువనంబులోనఁ
జెలువొందఁడనవాఁడు చెప్పినబుద్ధి
వినవలెనటుగాక వినకుండెనేని
యొనరంగ దానికి నుత్తరంబిచ్చి
పరగంగఁబ్రియములుఁ బలుకుదుగాని
తనవారి విడుతురా తగ బుద్ధిమాలి
పొలుపొందఁదరువునఁ బుట్టినశాఖ
పరగంగఁదరువునుఁ బాసి పోయినను
[3] ఽదికుఠారంబుతో నలరంగఁజేరి
పడపడి తరువులఁ బట్టిచెండాడుఁ
దద్గతిఁదలఁపవు ధనుజాధినాథ!

[1] మోహించి పరసతి ముగిగూఁడదలచు. [2] వాంఛైనను. గొనకొనియవికుటారం బునగూడి.

తనసేననొరునిచేఁదగఁగోలుపోయి
జయముఁగోరెఁడువాఁడు చపలుఁడుగాఁడె
అటుగానపౌలస్త్య! యావిభీషణుని
విడిచినప్పుడే నీవు హీనుఁడివైతి
కాదె; నీ వెఱుఁగని కార్యంబుగలదె''
అని నీతివాక్యంబులతనికిఁజెప్పి
పంక్తికంధరుఁజూచి పదపడి యనియె
''కడచినకార్యంబుఁ గలవెతలపోయ
బుద్ధిచెప్పితిగాని భువనైకవీర!
యిదెకొనిపోయెద నినకులోత్తములఁ
బరగంగ నాయట్టి బంధుఁడుకలుగఁ
దలఁకనేటికి నీవు దశకంధరుండ!
యేమరకుండుమీ'' యనిసాగిపోయె.
అంతలో నీవార్తలంతయుఁ దెలిసి
యావిభీషణుపత్నియైన యాసరమ
పరఁగఁగ నొయ్యనఁ బన్నరులచేతఁ
బొలుపొంద నీవార్త పుత్తేరనచట
విని విభీషణుఁడతివిస్మయంబునను
తనమదిలోన నెంతయు వెగడొంది
యతిసంభ్రమంబున నర్కజుఁజూచి

—:విభీషణుఁడు సుగ్రీవునకు మైరావణుని మాయలఁదెలిపి హెచ్చరించుట :—

''వినవయ్య సుగ్రీవ! వీరపుంగవుడ!
యిదిరొక్క యుత్పాత మిప్పుడుపుట్టె

మహిరావణుండను మనుజాశనుండు
దశకంఠుపనుపున ధరణీశ్వరులను
మునుకొని పాతాళమునఁ గొనిపోవ
నాతఁడు పనిబూని నల్లేఁగినాఁడు
వానిఁగానఁగరాదు వనజానక్కైన
మాయల మతముల మంత్రయంత్రముల
నధికుఁడాతని గెల్వ హరిహరాదులకుఁ
దరముగాదటుగాన ధరణీశ్వరులను
గావఁగలేనయ్య కపికులోత్తముఁడ!
చెలువొంద వనచరసేనల నెల్ల
వెలయంగ. దగ్గఱ [1]విడియంగఁజేసి
చరుగుము నీవింక నన్నిదిక్కులకు''

—:సుగ్రీవుడు హనుమదాదులఁబిలిచి
మైరావణునిగుఱించి చెప్పుట:—

అనవుండు సుగ్రీవుఁడతిసంభ్రమమున
హనుమంతుమొదలుగా నందఱంబిలిచి
''యీవార్త వింటిరె! యిందఱు మీరు
కరమర్థి రాజులఁగావంగవలయు''
అనవుండు కపివీరులవుగాక యనుచుఁ
బోయి యనిలజుని బుద్ధినూహింప
[2]నంజనాసుతుఁడంత నటకేఁగుదెంచి

విడువుడని చెప్పి.   [2]చెలువొంద వానరసేనల నెల్ల.

—:హనుమంతుఁడు వాలంపుఁగోట నేర్పఱచి
రామలక్ష్మణులఁ గాచుట:—

కొమరొప్ప వాలంబుఁ గోటగాఁ దీర్చి
పాతాళమునఁ గొంత ప్రబలంబుగాఁగ
మింటికి నగయించి మిన్ను ముట్టించి
వజ్రపంజరముగా వడిఁ జుట్టుముట్టఁ
(జెలువొంద వానరసేన లప్పుడును) 190
నత్యంత శూరులై యందుండి రంత.

—:మైరావణుడు తన పత్నితో రామలక్ష్మణులఁ
గాళికి బలియిత్తునని పల్కుట:—

మఱిసంభ్రమంబున మహిరావణుండు
దశకంఠుపనిఁబూని తనపురి కేఁగి
తననివాసముఁ జొచ్చి తనపత్నిఁ బిలిచి
పౌలస్త్యపగతుల భానువంశజులఁ
బఠఁగంగఁగొనివచ్చి భద్రకాళికిని
బలియిత్తు నేఁడు నాపంతంబు మెఱయఁ
గొమరొప్ప నీవింట గృహదేవతలను
నర్చింపు మనవుఁడు నతిభీతిఁ బొంది
మాతంగి చలియించి మహిరావణేశుఁ
గనుఁగొని పలికె [1] గద్గదకంఠి యవుడు

—:మాతంగి మైరావణునకు హితమును జెప్పుట:—

ఇది యేమి రావణ! యీవిచారంబు

---

[1] సాగకంఠియగుచు.

చింతింపఁ దగునయ్య చల్ల బోనేఁడు
పనిలేని పనినీకుఁ బగ యేటికయ్య
ఒరుఁబగ నీమీఁద నూహించుకొనుట
బుద్ధియె రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొనుట
నీతివిరోధంబు నిఖిలంబులోనఁ
జెప్పెద వినవయ్య శ్రీరాఘవుండు
పరఁగ రావణుఁ [1] బాధఁబడలేక వేగ
[2] మురహరితో సురల్ మొఱఁబెట్టుకొన్న
కారణవశమునఁ గౌసల్య [3] యందుఁ
బుట్టినాఁడనుజులఁ బోకార్చుకొఱకు
నటుగాన నరుఁడుగాఁడతఁడు శ్రీవరుఁడు,
పిన్నప్రాయమునాఁడు పెర్మిఁగౌశికుఁడు
యాగసంరక్షకై యర్థించుటయును
[4] ననుజలక్ష్మణునితో నటఁగూడి వేడ్కఁ
దనతండ్రి పనుపునఁదగ మునీశ్వరుని
పనివూని యటుపోయి పంతంబు మెఱయఁ
బరఁగ సుబాహుని భస్మంబుచేసి
తాటకిఁదెగటార్చి తడయ [5] క వేగ
మారీచుఁ [6] బోద్రోలి మహిమ చెన్నొంద
యసఁగంగ మునివరు యాగంబుఁగాచి
[7] సకలదనుజులనుఁ జావంగఁగొట్టి
దివ్యబాణంబులఁ దెఱఁగొప్పవడసి
వలనొప్ప నామునివరునితోఁగూడి

---

[1] శత్రుబాధలకుగాక. [2] మదమునత్రిదశులు. [3] వలన. [4] లక్ష్మణసహితుఁడై రాజిల్లువేడ్క. [5] క్షణము. [6] పాదలి. [7] సకలదనుజాల ద్రుంపచాలినయట్టి.

చనుచు గౌతమపత్ని శాపంబు మాన్పి
జనకునియింటికి సరగునఁబోయి
త్రిపురసంహరువిల్లుఁ దెగువమై విఱచి
వైదేహిఁజేకొని వచ్చియుద్ధతిని
పరశురాముని బాహుబలము నిర్జించి
వచ్చియయోధ్యలో వసియించినాఁడు,
తొలి[1]మత్స్యరూపుఁడై తోయధిఁజొచ్చి
వేదచోరకుఁబట్టి విదలించినాఁడు,
అమృతంబు కొఱకునై యసురులు సురలు
(మందరాద్రినిఁగొని మథియింపనపుడు)
అంబుధి వెఱువంగ [2]నద్రి క్రుంగినను
గూర్మావతారుఁడై కొలఁదెన్నరాని
[3]మందరగిరి మోసిన మధుసూదనుఁడు,
జగములన్నియుఁ బట్టి చాపగాఁజుట్టి
కొనిపోయి పాతాళగుహఁజొచ్చినట్టి
దనుజుని వరహావతారుఁడై త్రుంచి
భూమిఁదెచ్చినయట్టి పురుషోత్తముండు,
కోపించి కంబానఁగొమరొప్ప వెడల
నరసింహుఁడై వానినఖములఁజీరి
ప్రహ్లాదుఁగాచిన పరమాత్ముఁడితఁడు,
వామనుండై పూని వసుమతిఁగొనుచుఁ
బాతాళమునబలిఁ బడఁద్రోచినాఁడు,
జన్నిగట్టులరాజు జమదగ్నియందు

[1] మత్స్యయతి. [2] అవని. [3] మహియెల్ల. [4] విప్రులకై పూనిజమదగ్ని....
[5] [illegible]చ్చాటి.

రాముఁడై జనియించి రాజుల నెల్లఁ
బట్టిచెండాడిన భక్తవత్సలుఁడు,
త్రిదశులభయమెల్లఁ దీర్చుటకొఱకు
రాముఁడై జనియించె రఘువంశమునను.
ఇట్టిరాముని దేవి నెఱుఁగక తెచ్చి
ముదమునఁ ద్రిదశారి మురియుచున్నాఁడు
ముట్టిన మాత్రాన మునిఁగించు నతనిఁ
[1]బోరునకీడ్చుట పొసఁగునే నీకు
వారలఁ దెరఁబోకు వలదు రావణుఁడ!
యీరాజ్యభోగంబు లిట్టిసంపదల
నీధరనేలుచు నిట్టి సౌభాగ్య
మనుభవించుట లెస్స యవినీతి మాను
నీతండ్రిపగఁ గాదు నీపగఁ గాదు
తలపోయ నిదియును ధర్మంబుఁ గాదు."
[2]అనియిట్లు బలుకంగ నాసతి యపుడు

—: మాతంగిమాటలకు మైరావణుఁడు బదులు చెప్పుట:—

(మైరావణుఁడనియె మాతంగిఁజూచి)
"నీవు చెప్పినబుద్ధి నేవిటి నేని
పరలోకదూరంబు భావించిచూడ
నాదశకంధరుఁ డాపదఁ బొంది
యక్కఱపడిపంప నాపనిఁ బూని
మానిన జగములో మగువరో! నగరె
మెంతైనఁ జనవారి కెదలినచోట

[1]పోఁడిట్టుగాకఁదవశు చిత్తగించవీను. [2]అనుటయు నతి మైరావణుఁడనియెను.

బ్రహ్మరుద్రాదులపై నైనఁబూని
పగనిర్వహింపుట పంతంబుగాక
యింతి ! నీమాటకు నేమానియుంట
మానుగా జగములో మగపాడిగాదు
వెలయుంగవీరుఁడో వీరభద్రుండో
యేలచింతించెద వీమానవులకు
నటుఁబోయి తెచ్చెద''నని వీడుకొలిపి

—:మైరావణుఁడు తన యిద్దఱు మంత్రులతో రామలక్ష్మణులనుఁ దెచ్చుటకు బయలుదేరుట:—

తనమంత్రులగువారిఁ దనరనిద్దఱిని
ఘటికుసూదిముఖులఁ గరమొప్పఁజూచి
తెలఁగొప్పరాజులఁ దెత్తుముగాన
నాయత్తపడుడని యటువీడుకొలిపి
చౌషష్టివిద్యలఁజతురుండుగాన
నాయత్తపడఁజూచె నవుడు రావణుఁడు
కలనిగారులబొంది కప్పరొయ్యయును
గాలిచీరయు నీలికాశయునమర
వలనొప్పభూతియు వాయుబంధనముఁ
గనుగట్టు భూకట్టు కావువిభూతి
యుద్వేషణంబును నుత్కర్షణంబు
మోహనభస్మంబు మొదలైనయట్టి
మందులువసియించి మానుగాపెట్టి
మంత్రిసమేతుఁడై మైరావణుండు
లంకకు పాతాళలంకకు నొక్క

వనజనాళముతోడ వాటమైయున్న
యామార్గమున నాతఁడతి వేగఁగదలి
వచ్చియానాళంబు వాకిటన్నిలిచి
నెలకొని యొకతరుసీడఁగూర్చుండి
చెలువొంద నరసేనలన్నియుఁ జూచి
సొంపార ఘటికునిఁజూచి యిట్లనియె.

—: ఘటికుని రామలక్ష్మణులవృత్తాంతమరసి రమ్మని
మైరావణుఁడు పంపుట :—

" తరుచరసేనలోఁ దడయక చొచ్చి
సన్నిధానముఁజూచి సర్వంబునరసి
యెనరంగ రాజులు నున్న చోటెఱిఁగి
వేవేఁగరమ్మని వీడుకొల్పినను
గామరూపుఁబనిబూని ఘటికుండుఁబోయి
కొమరొప్ప నాసేనఁ దిరిగిరాఁజూచి
యంజనీసుతువాల మాకృతిఁజూచి
కర మొప్పవాలంబుఁ గదలించిచూచి
యలవిగానక యెగసి యాకాశమునకు
నటుఁజనరాకున్న నతఁడేఁగుదెంచి
యవివిన్నపము సేయ నతనితోననియె.
" వలనొప్ప హనుమంతు వాలంపుకోట
నొప్పుగా దృఢశాలి యొప్పారఁజూచి
చంద్రసూర్యులకును సాధింపరాదు
యతిశయమైనట్టి యావాలమహిమ
నేమని చెప్పుదు నెన్నడుఁజూచి

ఎఱుఁగము రావణ! ఈభువియందుఁ
జెలఁగి వానరవీరసేనలకెల్లఁ
ఘనవాలమల్లార్చి తగఁగోటసేసి
భూమికి మింటికిఁ బోరాముఁజేసి
హనుమంతుఁడెంతయు నలవాయుదేవుఁ
గరణి విజృంభించి కాచుచున్నాఁడు.
అటుగాన భేదింప నజానకునైన
కొలఁదిగాదన'' వాఁడు కోపించిచూచి,

—: మైరావణుఁడు ఘటికునికి రోషము పుట్టునట్లు నొవ్వనాడుట :—

పాలుపొందఁబగవానిఁ బాగడెడువాఁడు
యేపాటిశూరుఁడౌనిల మీఁదనతనిఁ
గరమర్థినాముఁడు ఘనముగాఁజేసి
పగవానిపొగడెడు పఃతవుగాన
మగపాటి పోకార్చి మానంబుఁదూలి
భీతిల్లి వెసఁ జెడిప్రేలదుగాక
యిట్టిమాటలు శూరులేల పల్కుదురు
సూరులకిట్లేల చొప్పదునయ్య
కొమరొప్ప మాప్రాపుఁ గోరినవెనుక
పంతమాటలు మగపాటియేనీకు''
అనియిట్లు ఘటికుని నాడుటఁజూచి
సూదిముఖుండంత శూరుఁడైపలికె,
'వలదుమైరావణ! వనచరసేన
యేఁగతి మన్నకోయిట్లాడనేల

ఘటికుని నూరకకారింపనేల
వలనొప్పనేఁ బోయివచ్చెదఁజూచి ”
అనవుండురావణుండత్యుగ్రగతిని
ముదమొప్పఁగా సూదిముఖుదెసఁజూచి
“ వానరసేనెంత వాయుజుండెంత
అదియంతనూరకె యడలుచున్నారు
మదిలోన వెలుఁగని మంగలముఁజూచి
పెనుపొందశునకంబు బెదరినయట్లు
ఘటికునిమాటకుఁ గలఁగెదవీవు”

—: సూదిముఖుని . దంభోక్తులు :—

[1]అనగసూదిముఖుఁ డత్యంతగర్వమున
బలువడిదర్పించి బాహాప్ఫళించి
వినవయ్యరావణ! వీరపుంగవుడ !
వలినొప్ప నెఱుఁగవా నాబాహుబలము
దివిజులనందఱఁ దెగటార్చినాఁడ
నమరలోకంబెల్ల నల్లాడఁజేసి
యమరేంద్రునరకాల [2]నణఁచినవాఁడ
నావరనంబుధులెల్ల నొకచేతఁజల్లి
మత్స్యకూర్మంబుల మాల్లాడినాఁడ
కుధరంబులేదును గుదగ్రుచ్చి మేన
వనమాలపేరుగావడిఁ బేర్చిదాల్చి
యానందలీలల నాడెడువాఁడ
గానని[3]నిప్పుడు మాఱుగలదెనాశక్తిఁ

అనవుండు సూది ముఖుండతి గర్వమునను.. [2]సాడిన. [3]యిప్పుడు.

బరికించిచూడుము పవనజువలన
నాభయంబునులేక యతనివాలంబు
నవలీలగాఁగ నేనదరంటఁ బొడిచి
రయమునఁజెండాడి రాజులఁదెత్తుఁ
గాదేని మరి నేలఁ గన్నంబువెట్టి
యెఱుఁగకుండఁగఁజొచ్చి యిన కులోత్తముల
నెఱుయంగఁ గొనివచ్చి నిన్నుమెప్పింతు"
అనిభీకరములాడి యతఁడంతఁగదలె.

—: సూదిముఖుఁడు వాలంపుకోటదరిఁజేరుట :—

కోమరొప్పవాలంపు కోటకుఁజేరి
యతిభయంకరమైన యాకోటఁజూచి
దాఁటిపోరాదని తనలోనవగచి
బయలుఁబొడిచినను బాహ్యమాననుచు
నేలఁగన్నముఁబెట్టి నెఱివిచారించి
యరువదియోజనాలటఁ గ్రిందఁద్రవ్వి
పొలుపొందముక్కునఁ బొడిచెనాతఁడాపె.

—: సూదిముఖుఁడు తన ముక్కును బోగొట్టుకొని
మైరావణునితో మొఱవెట్టుకొనుట :—

పటుకున వాలంబు పొటుకునఁదాఁక
ముక్కువిరిగినవాఁడు మొఱవెట్టుకొనుచు
సురనురస్రుక్కుచు సొంపెల్లఁబోలిసి
నెత్తురుగారంగ నేలప్రాలుచునుఁ
బొలుపొందనానరభోజకు నెదుర

నిలిచిన నాతండు నివ్వెరగంది
చూచిమైరావణు నూదిముఖుతోడ
యిదియేమిచిత్రమో యిట్టికార్యంబుఁ
జెప్పు[1] మెట్లన్ననుఁ జేరియంతయును
సొంపారవలికె నానూదిముఖుండు
" నెఱిఘటికునిమాట నిక్కంబు దేవ !
కోటదగ్గఱపోయి కొమరొప్పఁజూచి
[2]వడి నెక్కఁబోయిన వజ్ర పంజరము
(నంబరమునదాఁట నలవిగాకున్నఁ)
(గరమర్థితోనేలఁ గన్నంబు వెట్టి)
(వరసతోడుత నఱువది యోజనములు)
త్రవ్వియాక్రిందట దర్పంబుమెఱసి
ముక్కునఁబొడిచిన ముడతొప్పువాయు
పుత్రుపాలముతాకి పోయెనాముక్కు."
అనవిని రావణుండతివిస్మయమున
ఘూర్ణిల్లుముఖమునఁ గోపంబులెసఁగఁ
జింతించి చెక్కిటఁ జెయిఁజేర్చి వాఁడు,

—: మైరావణుఁడుపాయాంతరములనాలోచించుట :—

ఏయుపాయంబుల నినకులోత్తములఁ
గొనిపోదునని మరికొంతచింతించి;
ఇది యేలఁగైకొంటిఁ నీదశకంఠుఁ
బని యేలఁగైకొంటిఁ బవననందనుని
నెగతినణఁగింతు నేమిసేయుదును "

---

[1]యేర్పడునన్న. [2]వడి నెక్కినలవిగాదా వజ్రపంజరము.

అనియిట్లు చింతించి యసురవల్లభుఁడు
తనమదిలోపలఁ దల్చె నొకమాయ.

—: మైరావణుఁడు విభీషణుని యాకారంబును దాల్చి కోటవద్దకుఁ జనుట :—

అరయ వారలఁ బంపి యావిభీషణుని
యాకారమెంతయు నలవడఁ దాల్చి
[1]యుందఱభేదింతు నవలీలగాను
[2]దక్కనదార్లు సాధ్యంబుగాదిపుడు
అనిబుద్ధిలోపల నటసంతసిల్లి
కపటవేషంబునఁ గరువలిసుతునిఁ
జేరంగఁజనుదెంచి చెలిమి[3]యొనర్చి
యత్యంతవినయమితో ననెనొక్కమాట.

—: మైరావణుఁడు హనుమంతుని మోసగించుట :—

"రావయ్యపవనజ! రమ్యచారిత్ర!
అలరావణునిచేత నవమానమంది
లంకవెల్వడి వచ్చిరాఘవేశ్వరుని
శరణువేడిన వనచరులెల్లఁగూడి
యితనిఁగావఁగ నేరదితఁడు రాక్షసుఁడు
వలదన్న, నావేళ వాయుతనూజ!
అభయమిప్పించిన యాత్మబంధుఁడవు
ఉపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారమేది
సేయంగఁదలఁచిన సృష్టిలోపలను

---

1 భేదపుట్టింతు మోంద్వకటసేన. 2 తక్కినదావగానసాధ్యంబు.... 3 షె. నరించి.

భాగ్యవంతుండని పలుకు[1]టఁజేత
నొసరంగఁజేసిన యుపకారమునకు
నెలమిఁబ్రత్యుపకారమేఁజేయఁగంటిఁ
దనరనేఁటుగాన ధన్యుండనైతి
వెలయంగనామాట [2]వినవయ్యనీవు
ఒనరంగనెగ్గుగా నూహింపవలదు
[3]నీయెడబొంకను నిజమైనమాట,
ఎడరైనకార్యంబు నెఱిఁగింపకున్న
బంధుఁడు[4]వాఁడౌనె పగవాఁడుగాని
యీమహాకార్యంబు నెఱిఁగింపరాదు
కానఁజెప్పెద నొక్కకార్యంబు వినుము
నిన్నుఁ బిలుపించి నాడిన కులోత్తముఁడు
యేమికార్యమునకో యెఱుఁగము కాని
రామసౌమిత్రులు రాజులుగాన
నవుగాములెఱుఁగక యాడుచుండుదురు
నిర్మలజ్ఞానివి నీయట్టివాఁడ
[5]దగునె కొండెములాడ ధర్మాత్మ నిన్ను
అనియిట్లునీయెడ నాడెఁమాట
విందురు యవుగామి వివరంబులేక
కానరాజులకునుఁ గలదె ధర్మంబు
తుదనీవొకఘడియ తోఁగినఁజాలు
నేఁబోయియాపని యిట్లుగాదనుచు
భానువంశజులకుఁ బరగంగఁజెప్పి

---

[1]దురుగాన. [2]వినవలశేని. [3]నియ్యాడబొంగకకనిజమునుగల్ల. [4]గాండకండు.
[5]తనరకొండెమునకుధర్మరాజుండు.

మొవసినిక్షిప్రరంచి మేలుఁగ్రై కొందు."
అనవుఁడా హనుమంతుఁడాశ్చర్యమంది

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని వార్తలనువిని చింతించుట :—

యిదియేమిరాజాలి [1]శ్లైలపంపుదురు
తలఁప నీకార్యంబుఁ దగవిభీషణుఁడు
నా కేలయెఱుఁగించు నరనాథవరులు
యేమిచింతించిరో యెఱ్ఱెఱుఁగవచ్చు
[2]కానిమాటలుఁజెప్పఁ గారణంబేమి."
అనియిట్లుచింతించి యాత్మలోపలనుఁ
బవనతనూజుండు భయమునునొంది
తలవాలమప్పుడు తగనుజ్జగించి
కొనివచ్చియొకకొల్వు కూటంబుఁజొచ్చి
మదిలోన బెగడుచు మారుతాత్మజుఁడు
పరఁగంగ నాతపఃఫలమునెట్టిదియో
కాకరాజులకు నేగతిపుట్టగలదో
వినరానిమాటలు [3]వినివిస్మయమున
నూర కేపోరాదు యుర్విలోపలను
నీయభియోగంబు యేలసిద్ధించె"
అనియిట్లుమదిలోన నతిభీతిఁబొంది
తలపోయుచుండె నాతరుచరేశ్వరుఁడు

—: మైరావణుఁడు మాయాబలముచే దాశరథుల నపహరించుట:—

అంత మైరావణుండానంతమొంది

---

[1] శ్లెల్లపని........దురు. [2](యనియొని తనికినాకిరంబు......చెప్పకారణంబేమి)
[3] యాలవినివిస్మయొరుగ.

తనపని సిద్ధించెఁబడ వేటికనుచుఁ
గడఁగిరాజులుయున్న కడకేఁగుదెంచి
యాపథయుక్తుఁడై యల్లంతనున్న
సౌమిత్రిఁబోడఁగాంచి చతురుఁడై యవుడు
దవ్వులనిలుచుండి తనమాయ మెఱసి
దృష్టిబంధనములఁ దెఱఁగొప్పఁగట్టి
తనబంధనంబునఁ దానుబంధనముఁ
గదలకుండఁగఁగట్టి కాకుత్స్థకులుల
మదినొక్కవాకట్టు మంత్రయంత్రముల
ప్రాణబంధంబునఁ బరగనిద్దఱనుఁ
దరలకుంటఁగఁగట్టి తదనంతరంబు
నరయంగఁదనచేతికనువుగాఁజేసి
మఱియునచ్చోటన మంత్రణముచేసి
కరమర్థిసేనలో గలభఁబుట్టించి
యెనయంగరాజుల నెత్తుకఁబోయి
వనజనాశముఁజొచ్చి వలనొప్పనిలిచి
జలచరసుతుతోడ జయమని చెప్పి
చలమునజలనిధి సాధించిపోయి
కడఁగిలంకాపురిఁ గరమర్థిఁజొచ్చి
మహినొప్పనొకయుక్క మందసంబుననుఁ
జక్కగారాజుల జతనంబుఁజేసి
కొమరొప్పఁబాతాళగుహలోనుదాఁచి
తననివాసముఁజొచ్చి తద్దయునుండె.
"సేననుననుడించి చింతింపకట్లు
హనుమంతుఁడెటుఁబోయె ననివిచారించి
యలరదిక్కులనెల్ల యార్వలివియేమి

యీ మొసలిదియేమి యీ మూకలేమి ”
అనుచుసుగ్రీవుండు నాశ్చర్యమందె.
అనయంబు పవనుజుండా రవంబులను
వినిమనంబున మహావిస్మయంబంది

—: హనుమంతుఁడు రాజులఁగానక చింతించుట ;
సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని మందలించుట :—

“ కపటరక్కసుండేమి కార్యంబుచేసె
నేనేలఁదొలఁగితి నేగతిమాలి ”
అనిభయంబుననొంది యాందోళపడుచు
మెల్లననే తేర; మిహిరనందనుఁడు
హనుమంతుఁబొడఁగని యతివేగవచ్చి
“ తగునయ్య ! యిదియేమి తరుచరనాథ !
యెందుఁబోయితివిటు నిదినీకుఁదగునె
కటకటా ! ధర్మమే ! కరువలితనయ !
బుద్ధినిమఱసించి భూవల్లభులనుఁ
గొనిపోయనోగాక కుటిలదానవుఁడు
వెలయనీపాటెల్ల వ్యర్థంబుగాదె
రావయ్యపోదము రాజులకడకు. ”
అనుచుసుగ్రీవుండు నంజనీసుతుఁడు
మాటలాడుచు రాజమార్గంబుఁజేరి
పొలుపొందరాజుల పోకడఁజూచి
రవిసుతుడెంతయు రభసంబుతోడ
వాకొత్తియేడ్వంగ వాయునందనుఁడు

—: హనుమంతుఁడు కోపముచే విభీషణునిపై నాగ్రహపడుట :—

కోపంబు వగవును గోరి[1] పెంపొంద
నావిభీషణుఁబట్టి యుదరంట వేసి
[2]వాలంబు మెడఁగట్టి వసుమతిమీఁద
నెడఁచి[3] చంపెదననుచు నుగ్రాగ్రహం[4]బొంద

—: సుగ్రీవుఁడు హనుమంతుని శాంతింపఁ జేయుట :—

వాలి[5]యనుజుఁడంత వడినందుఁ జొచ్చి
యందఱు వెరఁగంద హనుమంతుఁ జూచి
యనిలతనూభవ! [6]ఆగ్రహంబునను
నీనిఁజంపఁగఁ బూననితఁడేమి చేసెఁ
బెనుపొందనీవర్ధిఁ బెంచిన చెట్టు
విఱిచివేయఁగ నీకు విహితమే చెపుమ
తనర నీ వెఱుఁగని ధర్మంబుగలదె
[7]అవనిలో నీకిది యపకీర్తిగాదె
[8]తప్పనుఁదెలియకఁ దగునె యిటుసేయ"
అనహనుమంతుఁడు [9]యర్కజుఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణునిఁ బలుతెఱంగుల నిందించుట :—

"లంకవెల్వడివచ్చి రాఘవేశ్వరుని
(శరణువేడుచు వీఁడు సైన్యంబుఁగూడె)
వీని నమ్మఁగరాదు విడువుమీమాట;
డనరంగ [10]నేఁడిట్లుదార్కొనవచ్చె

---

[1]పెనంగొనంగ. [2]వాలమున. [3]చెప్పద. [4]బునను, [5]తనూజుండు. [6]ఆగ్రహమాను. ఇలలోననిరెద్ది. [8]తప్పశాయనియాజ్ఞ. [9]అంగదు. [10]నెటిదిదార్కొన వచ్చు.

నాఁడునువీనికై నరనాథువరులఁ
బలుమాఱు వేఁడిన బలమెల్ల నాకు
నన్నియుఁదలకూడె నపకారమునకు
[1]దోషకారియుఁగొన్ని దుర్భాషలాడి
మిథ్యాపవాదంబు మేదినీశ్వరుల
[2]తలఁతడవుచుఁగొన్ని తగనాకుఁజెప్పి
బంధుకృత్యంబున భయముఁబుట్టించి
యుండకపొమ్మని యుక్తులుఁజెప్పి
కోమరొప్ప వాలంబు కోట[3]దింపించి
[4]నేఁదోలఁగఁగఁజూచి నీతికిఁబాసి
పగవారిఁగూడిన పాపకర్ముండు
రాణివాసద్రోహి రావణానుజుఁడు
కానఁజంపెద వీనిఁగరుణఁజేవిడిచి.”

—:సుగ్రీవుఁడు విభీషణుని న్యాయవర్తనమును దెలియఁజెప్పుట:—

అనిన సుగ్రీవుండు హనుమంతుతోడఁ
“తనబ్రదుకుకోఱకుఁ దనవారిఁ బాసి
[5]సరగునరాజుల శరణనిచొచ్చి
మర్మములెఱిఁగించి మహియెల్ల నెఱుఁగఁ
[6]గూర్మిమనజయముఁ గోరెడువాఁడు
తలఁచునేద్రోహంబుఁ దలపోసిచూడ
[7]మెఱిఁగియుఁజేసిన నిందేలయుండు
నటుగాన వృత్తాంత మడిగెదనతని”
ననుచు దగ్గఱవచ్చి యావిభీషణుని

అపకారమరికొన్ని దుర్భాషలాడి. [2]తలదవిడోక. [3]దిపించి. [4]నెనుకోలంగగ.
[5]చెలువొంద. [6]గొమరొప్ప. [7]యెరుగక.

గనుఁగొని పలికె నాకపికులోత్తముఁడు

—: సుగ్రీవుడు విభీషణునివలన మైరావణుని మాయల నెఱుంగుట :—

“యెసఁగ రాక్షసమాయ నెఱుఁగుదువీవు
మారుతియాడిన మాటలన్నియును
వింటివే పౌలస్త్య! వివరంబుగాను
నిట్టికార్యముమఱి యెవ్వఁడుసేయు”
ననినవిభీషణుండపుడిట్టులనియె,
“ఆపరంజ్యోతియే యైన రాఘవుని
పాదసేవకుఁడనై [1]బ్రదుకుటకొఱకు
[2]అరయనన్నుఁగూడ నటువీడివచ్చి
[3]సరగున రఘురాము శరణంబుఁజొచ్చి
యీపాపములుసేయ నిదినాకువశమె
యిందెయుండెదగాని యెందుఁబోయెదను
నిట్టికష్టపుచేత లేలచేసెదను
దొల్లి మైరావణుతోఁ జిన్ననాఁడు
కూడియుండఁగ మహాకుహకబుద్ధులను
నరయఁగానేర్చె [4]వాఁడతియుక్తిశాలి
మాయవాఁడటుగాన మైరావణుండు
నారూపుఁగైకొని నమ్మించిచొచ్చి
యిట్లుసేయఁగ నాకునిన్నియువచ్చెఁ
బటుశక్తి రాజేంద్ర! పరఁగమాయావి
కొనిచనియనో కాక కొసరమిలేక

[1] బ్రతికెడికొఱకు. [2] అరయున్న నిహపరసాధనంబనుచు. [3] చేకొని. [4] వాడు లెసంతశాలి.

తనపాలిదైవంబుఁ దనపాలిగురువుఁ
దనపాలిటిస్వామిఁ దప్పనాడినను
దలవెక్క వ్రక్కలౌఁ [1]దరలు ప్రాణములు"
అనవుండు హనుమంతుఁడతనిమాటలకు
వినివిస్మయంబంది వివశుఁడై తెలిసి

—: హనుమంతుఁడు విభీషణుని మాటలనువిని వాపోవుట :—

అతిదుఃఖమును బొంది "హా"యని యేడ్చి
"యక్కట! రఘురామ! అవనీశతిలక!
పాపసంహారకా! పరమాత్మరామ!
వరబాణనిధిరామ! వనజాక్షరామ!
నీకిటు దుర్దశ నేఁడేల వచ్చెఁ
బరఁగఁబండ్రెండేండ్ల బాలప్రాయమునఁ
గౌశికుయాగంబుఁ గరమర్థిఁగాచి
తాటకినొకకోల ధరయెల్ల నెఱుఁగ
నేసిన రఘురామ! ఇనవంశతిలక!
తెఱఁగొప్పఁదపసిచే దీవనల్ పొంది
జనకుని యింటికిఁ జతురుఁడై పోయి
జనపతులందఱు జయజయయనఁగ
హరువిల్లు విఱిచిన హారామరామ!
వైదేహిఁ బెండ్లాడి వడినీవురాఁగఁ
బరశురాముఁడువచ్చి పవనవేగమున
[2]నడ్డగించినవేగ నతనిబాగణఁచి
యారూఢమైనట్టి యయోధ్యఁజొచ్చి

తొలఁగు. [2]అడ్డంబువచ్చిన అతనిమదముదీర్చి

పిన్నమ్మ కైకేయి ప్రియము లేకున్నఁ
దల్లి దండ్రులయాజ్ఞఁ దలమోచుకొనుచు,
నడవులకరుగుచు [1]నఖిలమునులకు
నభయంబు లిచ్చిన హారాఘవేంద్ర !
ఖరదూషణాదుల ఖండించినట్టి
ఓరాఘవేశ్వర ! ఓరామచంద్ర !
నిర్మలసుజ్ఞాన ! నిగమస్వరూప !
అరయంగఁ దిమిరంబు లణఁచినయట్టి
[2]రవికియునహితమేర్పడిన చందమున
రాక్షసాంతకుఁడౌర ! రణబలోద్ధామ !
పరమాత్మ ! నీకు నీపాటువాటిల్లె
నేమని వగతు నేనేమి సేయుదును
నని పెక్కుభంగుల నావాయుసుతుఁడు
తలపోసి తలపోసి తద్దయు వగచి
పోనాడితివె రామభూవర ! నిన్ను
నెల్లరాణువతోడ నేర్పడ నిలిచి
కరమర్థిఁ బోరాడఁ గలఁడెయొండొకఁడు
పవనిజతోడ మాటాడినయట్టి
మాటలబీరంబు మడిసె నన్నియునుఁ
గొమరొప్ప రావణుకోర్కె సిద్ధించె ”

—: అంగదాదులు హనుమంతునకు ధైర్యముఁ జెప్పుట :—

ననియని పలుమాఱు నలయుచుండఁగను
నంగదాదులు వచ్చి యనిలజు నెత్తి

[1]అఖిలమునివరుల. [2]రవికిహితుంబు మార్పడినచందమున. [3]దుదిశ.

యేల వగతువయ్య యితరునిభంగి
వగచుటకార్యమే వాయుతనూజ !
నీవిట్లు వగచిన నిం దెవ్వరైనఁ
దలపోసి చూచిన దక్షులున్నారె
నీవింతవగతువే నిజశక్తి మెఱసి
రామచంద్రులఁ జూడ రణభూమియందు
నీవె కార్యంబులు నిలువఁబెట్టితివి
పరఁగ వానరసేనప్రాణమెత్తితివి
తరుచరసేనకుఁ ద్రాతవునీవు
యీలంక మార్గంబు లీవెఱుంగుదువు
పొలుపొందరాజులపోకడ వినినఁ
బలుదెఱంగుల సేనభగ్నమైపోవు
భానుండు లేని భూపట్టంబుకరణిఁ
జంద్రోదయము లేని శార్వరిభంగిఁ
బతిలేనిసతిభంగి ; పార్థివరహిత
మైననుఁ గార్యంబుల ట్లుండగాను
జెలఁగివారధి దాఁటిసీత నమ్మించి
తెఱఁగొప్ప సేనలఁదెచ్చి చేర్పించి
మాయల మాటల మరికోలుపోయి
తావ్యర్థమైపోయెఁదరుచరేశ్వరుఁడు
అనినిన్నుఁబలుకుదు రఖిలదేశములఁ
బొరిబొరిజానకి పొలియునంతంత ''
అనిప్రియమొనరింప నావాయుసుతుఁడుఁ
దెలిసియంతట లేచి ధీరుఁడై నిలిచి
" నాకుమోసము[1] లేదె ననుమోసపుచ్చి

[1]గలదె.

యుండక పోమ్మని యుక్తులఁజెప్పి
క్రూరుఁడై రాజులఁ గొంపోయినాఁడు
నేవానిఁజంపెద నిజశక్తి మెఱసి
కొండలలోడాగి గుహలఁజొచ్చినను
నమరఁబాతాళంబు నందుకేఁగినను
నరయ నాకాశంబు నకునైనఁబోయి
మఱియుబ్రహ్మాదుల మరుగుఁజొచ్చిననుఁ
బ్రాభవంబున వానిఁబట్టి ఖండింతుఁ
గాదేనిజగములఁ గరములఁబట్టి
ధీరతనొకచీర తెరనెత్తునట్లు
జెకలింతుఁ ద్రిదశులు భీతిల్లి వణఁక
నక్షత్రములు క్రుంగ నగములుఁ గ్రుంగఁ
బెడచేత మిన్నొక్క పెట్టునఁజఱతుఁ
జెలఁగి బ్రహ్మాండముల్ చెల్లఁబోరాడి
తెత్తు రాజులనెన్ని తెఱఁగులనైన
మఱినాకసాధ్యంబు మహిలోనఁగలదె"
అనితనమదిలోన నాటోపముననుఁ
బవనతనూజుఁడు బాహాస్ఫాలించి
"కలకురాక్షస మాయకానంగరాదు
[1]యాపురికినిద్రోవ యదియెందుఁబోవు
నెరయవిభీషణ ! నీవెఱుంగుదువు
పౌలస్త్య ! చెప్పుమాపరఁగంగనాకు"
ననిగారవంబున[2]నం జనాసుతుఁడు
[3]అడుగ విభీషణుఁడాతనిఁజూచి

---

[1] ఆపురమునకుత్రోవ. [2] నతనిగారవించి. [3] అడిగిన.

—: విభీష ఁడు హానుమంతునకుఁ బాతాళలంకకుఁ బోవు మార్గమును జెప్పుట :—

"కొమరొప్పనల్ల దే కొలనులోపలను
నలువొంద[1] శీతవనజములు రెండు
నలువొప్పనున్న నానాళంబుఁజొచ్చి
పోవయ్యలంకకు భువనైకవీర !"
అనవుండు హనుమంతుఁ డానాళవీథిఁ
జనఁజొచ్చెనటఁ బోయిచనిచని యెదురఁ
గనియెనుగ్రాకారు ఘనబాహుబలుని
వాఁడంతఘుర్జించె వారధుల్ కలఁగ
నతిభయంకరముగా నట్టహాసంబుఁ
జేసినమారుతి చెడ అకపోవ

—: మత్స్యవల్లభ మరుత్సుతుల యుద్ధము :—

" ఎందుఁబోయెదవోరి ! యింకనాయెదుటఁ
జిక్కితి " వనవుఁడు చిరునవ్వు నవ్వి
కరువలిపుత్రుండు కైకొకవానిఁ
బెడచేత వేసిన భీతిల్లి [3]మిగులఁ
దెలిసివాఁడప్పుడు ధీరుఁడై నిలిచి
వలనొప్ప హనుమంతు వక్షంబుఁబొడిచె,
వాయునందనుడంత వాలంబుఁజాఁచి
పెట్టుకొన్నంతట భీతిల్లియతఁడు
తనర హనూమంతుఁ దనువునొప్పింప
నాగ్రహంబున వాని నదరంటఁబట్టి

---

[1] శీతల జలములు. [2] కొనకపోవ. [3] మగ్గి.

వేసినవాఁడంత వివశుండుగాఁగ
నంజనీసుతుదేహ మలమి పట్టుటయు
వానిహస్తంబును వడిఁద్రోసెనంత
ద్రొబ్బినవాఁడంత దొలఁగకనిలిచి
పోరాడిరిద్దఱు భువనంబుగ్రుంగఁ
బాతాళలోకంబు బలువడిఁగలఁగ
[1]శీతాంశుభానులు చీకాకుపడఁగ 440
మలఁగక నక్షత్రమండలి వణఁక
నష్టదిగ్గజములు నతిభీతినొంద
నిరువురుఁడమలోన నిట్టుపోరాడ
నలయకమదిలోన హనుమంతుడంత

—: హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని పరాక్రమమునకు నాశ్చర్యపడుట :—

నాతనిభుజశక్తి కాశ్చర్యమంది ;
" చలముననాతోడ సరిఁబోరెనితఁడు
[2]వీఁడెవ్వఁడో వీని వృత్తాంతమెల్ల
[3]నరయకపోరుట యదిబుద్ధిగాదు
కణఁగి ముందట రాచకార్యంబుకలదు "
అని నిశ్చయముఁజేసి యతనితోననియె.

—: హనుమంతుఁడు మత్స్యవల్లభుని వృత్తాంతమడుగుట :—

" [4]రావోయి ! నాతోడ రభసంబుమెఱసి

---

[1] చంద్ర సూర్యులు. [2] పెరెవ్వఁడోగాక వృత్తాంతమెరిగి. [3] అలయక. [4] రారోయి.

[1]యేకాంగివై పోర నేమి కారణము
యెవ్వని బంటువు యేదినీ పురము
తనరంగ నీతల్లి దండ్రు లెవ్వారు
నీ పేరుఁజెప్పుమా [2]నిజముగామాకు ''
నన జలచర సూనుఁ డనిలనందనునిఁ
గనుఁగొని పలికెను [3]గర్వంబు మెఱసి
'' పేరును బురమును బేర్కొనియడుగ
సమయమా యీవేళ సమరంబులోన ''
యనిన నాహనుమంతుఁ డతని మాటలకు
వెలయంగ మదిలోన విస్మయంబంది
'' ఎదురు తన్నెఱుఁగక యేకాంగి యిట్లు
దగఁబోరుటయు వీరధర్మంబుగాదు,
అటుగాన నొకమాట కమరనుత్తరముఁ
గరమర్థితోఁ జెప్పు కపటంబు మాని ''
యనవుడు వినినవ్వి హనుమంతుతోడ
మనమారఁబలికె నా మత్స్యవల్లభుఁడు

—: మత్స్యవల్లభుఁడు తన జన్మవృత్తాంతముఁ జెప్పుట :—

'' వినవయ్య నాకథ వృత్తాంతమెల్లఁ
బోలుపొంద నావాయు పుత్రుఁడైనట్టి
హనుమంతుఁ[4]డనఘాత్ముఁ డరయ మాతండ్రి
[5]తెఱఁగొప్ప జలచర తిమియు మాతల్లి
పాతాళలంకకుఁ బతియైనవాఁడు
మమ్మేలునాతఁడు మైరావణుండు

1యొ...గి. 2నిత్యంబు. 3మార్గంబు. 4దనకు...డ, 5చెలువొందతిమియును జలచరమాతల్లి.

వలనొప్పనను మత్స్యవల్లభుఁ డట్టి
హనుమంతు పుత్త్రుండనటుగాననన్నుఁ
గెలువక పోరాదు గెలిచిన పిదప
నీవునీ దెస కేఁగు నిఖిలైకవీర !
అనవుండు హనుమంతుఁ డాశ్చర్యమంది
"వాయుజుఁ డేయూరు వనితయే యూరు
పొలుపొంద హనుమంతు పుత్త్రుండనుచు
బొంకుచున్నాఁడవు పొసఁగ దీమాట
పరఁగ [1] వాయుసుతుఁడు పటుబ్రహ్మచారి
[2] కలదె బొంకితివిట్లు గపటమార్గమున"
(ననవినియతఁడంత హనుమంతుకనియె)
"బొంకనా కేటికి పొలుపొందనాదు
జన్మప్రకారంబు [3] సరసత వినుము
శ్రీరాము పంపునఁ జెలఁగి వాయుజుఁడు.
వెలయంగ జానకి వెదకేటికొఱకు
పొలుపొందలంకకుఁ బోయేటియపుడు
[4] చెలఁగి యంబుధి దాఁటఁ జెమటక్రమ్మఁగను
[5] నరయఁ జెమటఁ బుచ్చి యంబుధిపైవఁ
దిమియను మీనంబు తెఱఁగొప్ప [6] మ్రింగె,
మ్రింగిన [7] మీనంబు మేలుకడుపున
మనమారఁబుట్టిన మత్స్యవల్లభుఁడ
నేవీని పంపున నిందున్నవాఁడ
ననహనుమంతుండు నాత్మలోపలను
వానిమాటలకును వడిసంతసిల్లి

---

[1] హనుమంతుఁడు బ్రహ్మచార్యుండు. [2] కలరె బొంకితివి కాన. [3] చెప్పద. [4] జలనిధి దాటంగ. [5] ఆరయంగ నిధిపుచ్చి. [6] మ్రింగ్గ. [7] గర్భంబుమీను.

తనసుతుఁడౌటెఱిఁగి తరుచరేశ్వరుఁడు
కరమర్థివానిపైఁ గారుణ్యదృష్టిఁ
బఱపెనుగడుఁగృపా పారీణుఁడగుచు
“ నేహనూమంతుండ నీవుగా వలన
జన్మించితదిగాన సంతోషమయ్యెఁ
జెలువొందనాపని సేయనోపుదువె”
యనవుండునాతండు నతిసంతసమునఁ
[1]జయ్యన భక్తితో సాష్టాంగమెఱఁగె,
ముకుళితహస్తుఁడై ముందటనున్న
మత్స్యవల్లభుఁజూచి మారుతాత్మజుఁడు
కడఁగి[2]సంప్రీతినిఁగౌఁగిటఁజేర్చి
తెఱఁగొప్ప నతనికి దీవెనలిచ్చె,
తనర వేడుకనున్న తండ్రినిఁజూచి
మత్స్యవల్లభుఁడంత మనమారఁబలికె,
“ చెప్పుడేపనినైన సేయనోపుదును ”
ననవుండు హనుమంతుఁడాపుత్రుఁజూచి
కణఁగిముందట రాచకార్యంబుకలదు
[3]తాననేఁబోయెదఁగడఁగి రాత్రుసుఁడు
మాబుద్ధిఁదప్పించిమము మోసపుచ్చి
యెసఁగంగరాజుల నెత్తుకఁబోయె
[4]నేయుక్తిచేనైననే వానిఁజంపి
తెఱఁగొప్పరాజులఁ[5]దెచ్చుటకొఱకుఁ
బోవుచున్నాఁడను బొలుపొందనాకు
మర్మంబుజెప్పుమా మత్స్యవల్లభుఁడ !

---

[1] జెలువొంద. [2] సద్భక్తిమై. [3] తామసయుక్తుండై చెలువొందతలుగా. [4] యెయుపాయంబునయొ. [5] దెచ్చుదనుదు.

అనవిని హనుమంతు కాతఁడిట్లనియె
[1]సమరోత్సవ్రండును సాహసికుండు
కపటవిద్యలయందు ఘనమైనవాఁడు
అరయ నాతనిపురి యజునకునైన
నూరకపోరాదు ఉడురాజుకైన
నెసఁగ నీవా పుర మెట్లుఁ జొచ్చెదవు ”
[2]అదినీకుఁ జెప్పితి నతిదుర్గమంబుఁ
జనిచొచ్చి పోవను [3]జతనంబు గాదు
యేపారనాత్రోవయిదె [4]పొమ్మునీవు
చెలగినీపని యెల్లసిద్ధిఁ బొందెడిని
పొలుపొందఁగా మతి [5]పోవుచోనపుడు
తరుచరేశ్వర నన్ను దలఁచు [6]మువత్తు ”
ననుచు [7]యుక్తులుఁ జెప్పి యతివేగముననుఁ
జెలువొందఁ జనియె నా జలచరసుతుఁడు

—: మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణులను గాళికిబలియివ్వఁ బ్రయత్నించుట :—

అక్కడ దనుజేశుఁడతిసత్వమునను
నామహారాజుల నామహాశక్తి
కరయఁగ బలియివ్వ [8]నాగ్రహంబెసఁగ
[9]నెరయంగఁ గ్రొత్తగా నీళ్లు తేవలయు
నన్యులకెఱుఁగింపుటది బుద్ధిగాదు
అనుచు సహోదరి యతివదోర్దండిఁ

---

[1]సమరోత్సవుండు సాహసకృత్యుండు. [2]అని చెప్పి త్రోవ యతి దుర్గంబు. [3]సమ్మతము కాదు. [4]గానియందు. [5]పోయెయపుడు. [6]వచ్చెదను. [7]బుద్ధులు. [8]వనికాగ్రహ మెసంగ. [9]నెరయునదిలోత్స.

బిలిపించి వేడ్కతోఁ బ్రియమొనరించి
తనపూర్వవైరంబుఁ దలపోయకతఁడు
చెలువొందు మర్మంబుఁ జెప్పెనాసతికి
రామలక్ష్మణులను రాజనందనుల
భద్రకాళికి నేఁడు బలిసేయవలయు
[1]నెరయఁగాఁ గొత్తఁగా నీళ్లు తెమ్మనుచుఁ
[2]బంపినఁ దనవిధి పంపినయట్లు
బంపిననాయింతి పనిబూనియరుగ
వెలువడి పురవిధి వేగనే తెంచి
ముదమొప్ప మొగసాల ముందట నున్న
కరమొప్పు [4]నొకత్రాసు గ్రక్కున నెక్కి-
యాపురద్వారంబు [5]నంతటవిడచి
పరఁగ నల్దిక్కులు పరికించి చూచి

—: మైరావణుని చేతలకు దోర్దండి వగచుట :—

యతఁడుచేసిన చేతలాత్మలోవగచి
[6]కన్నీళ్లుకారంగఁ గాంత చెక్కిటను
" వీఁడేలగర్వించె వీనిరాజ్యంబు
పోవలయునో కాక భోగంబులకట!
ఆసభామందిర మణఁగెనో కాక
వడినంత్యకాలంబు వచ్చెనో కాక
కాకున్న నేఁడేల కమలాప్తకులులఁ
బొలుపొందనిటుఁ జంపు బుద్ధేలపుట్టు
కపటవిద్యలచేతఘనుల నిద్దఱిని

[1] నెరయునదిలోఁ గ్రొత్త నీళ్లు దెమ్మనుచు. [2] పెంపునత. [3] త్రాసు. [4] నాత్రాసు.
[5] యపుడు వెడలి. [6] నిలిపి కన్నీళ్లు కాంత చెక్కిటను.

నణఁగించఁ దెచ్చెనో యనదలఁ జేసి
[1]యీరాజపుత్రులకిట మరణంబు
అక్కట ! కానోపునది నిశ్చయంబు
గాక రాఘవులకుఁ గలదె మరణము
వాయునందనుఁడును వనజాప్తకులుల
వెదకంగ రాఁడేల వెలయ [2]నీపట్ల ”
ననియిట్లు బలుకుచు నశరీరివాణి
యేటికిఁబోవుచు నిట్లని పలికె,
“ ఇట్టి మహాత్ములకిట్టి దుర్దశలు
వాటిల్లుచున్నవి పరులెంతవారు
పొలుపొందనీ[4]రేడు భువనంబులెల్లఁ
బాలింపుచున్నట్టి భానువంశజుల
దీనులుగాఁ జేసి తెచ్చినాడితఁడు
కరకురక్కసు మాయఁగానంగరాదు
యెఱుఁగంగఁబోరాదు యినకులోత్తములఁ
దెఱఁగొప్ప వెదకంగ దిక్కులేదయ్యొ
నెరయ నీవిధి గెల్వ నెవ్వరి[5]కైనఁ
దరముగాదను మాట తథ్యంబు నేఁడు
యిఁక మీఁద రాజులకెవ్వరు దిక్కు
తనసుతునకు దిక్కు తగమాలినట్లు
మనువంశజులు దిక్కుమాలిరో నేఁడు ”

—: అంజనేయుఁడు దోర్దండిని సంధించి రామలక్ష్మణుల వృత్తాంతమునుఁ జెప్పి తన నిజరూపమునుఁ జూపి నమ్మించుట —

అనియిట్టు పలుకుచు హా ! యనియేడ్చి

---

[1]యీ రామలక్ష్మణుల. [2]నిట్లనుచు. [3]పాటింపుచున్నవి. [4]నీక్షిటు. [5]వశమా.

దైవంబుఁదూఱుచు దగ్గఱవచ్చు
నాసమయంబున నంజనీసుతుఁడు
తరుణిమాటలువిని తాసంతసిల్లి
దగ్గఱవచ్చి యాతరుణికిట్లనియె
"ఇంతిరో! ఒకమాటయిప్పుడేమంటి
మహీపతులకు దిక్కుమాలె పొమ్మంటి
నీసుతునకుదిక్కు నెరయ లేదంటి
నెరయరాజులకును నీతనూజునకు
దిక్కునేనే సుమ్మి దివిజులు సాక్షి
వారెవ్వరెఱుఁగింపు వనజాక్షి! నీవు."
అనవుండు దోర్దండి యతనివీక్షించి
"ఎందుండి వచ్చితి వెవ్వఁడవీవు
ఇందాలకేతేర నేమిగారణము
కోతిరూపులవారు కుశలవాక్యముల
నేనోటఁ బలుకుదురిదికొత్తనాకు
నీవెవ్వఁడవు సురి నీకుఁబేరేమి
యెవ్వనిపనిబూని యిటకువచ్చితివి
యెఱుఁగింపు" మనవుఁడు యీతెఱంగెల్లఁ
జెప్పిన దోర్దండి చిత్తంబునలర
"ఇంతిరో! వినవమ్మ యినకులోత్తముల
మాయలనణఁగించి మైరావణుండు
కొనివచ్చియున్నాఁడు కువలయేశ్వరుల
నరయవచ్చితి నేను నంజనీసుతుఁడ
నతివరో! నాపేరు హనుమంతుఁడండ్రు"
అనవుండు దోర్దండి యతిసంభ్రమమున
"వానరోత్తమ! నీవు వాయునందనుఁడ

వనుమాటనేనమ్మ నలరనీరూపుఁ
జూపవే యనవుండు సొంపుదీపింప
హనుమంతుఁడెంతయు నాకాశ మెల్లఁ
బెరిగిచుక్కలు మొల[1]పేరులుగాఁగఁ
బ్రియమంది దోర్దండి పేర్మియట్లున్న
హనుమంతుఁగొనియాడి యాత్మలోనమ్మి
మఱియుముప్పదిరెండు [2]మణుగుల బరువు
పెంపారఁదనకాలఁ బెట్టినయట్టి
సంకెల బరువుకు [3]సైఁపక యింతి
[4]బ్రతిమాలిదానిని భగ్నంబుఁజేయు
మనవుండు హనుమంతుఁడా సంకెలపుడు
వామహస్తంబున వడినుగ్గుజేసి
వనితతో నిట్లనె వాయునందనుఁడు
"నీపతిపేరేమి నీకుఁబేరేమి
నీనెత్తికడవేమి నీసంకెలేమి
నీసుతునకునైన నిర్బంధమేమి
చెప్పుమేర్పడనన్న శ్రీరామదూతఁ
గనుఁగొని రాక్షసకాంత యిట్లనియె.

—: దోర్దండి హనుమంతునకుఁ దనవృత్తాంతమును దెల్పుట :—

విను వాయునందన! విశదంబుగాఁగఁ
జెలఁగి మైరావణు [5]చెల్లెలు నేను
(దోర్దండినాపేరు దుర్వారశౌర్య!)
కరమర్థినాపతి కాలదత్తుండు

---

[1] పూసలు. [2] ముగులబరువు. [3] జాలక. [4] పాలుపొందయిదివిరిచి పావెయ్యనయ్య. చెలియదోర్దండి.

[1]తనరంగమాయందు దైవంబు కృపను
సుతుఁడొకఁడు జనించె సూర్యసన్నిభుఁడు
నీలమేఘుండను నిత్యశౌర్యుండు,
మైరావణునకును మాతంగివలన
నుదయించె నొకకన్య యుత్పలనేత్రి
వలనొప్పగా రూపవతియనుపేర
నది పుట్టినప్పుడే యశరీరి పలికె
"వలనొప్పనీయింతి వరియించినట్టి
యాతఁడే యీలంకకధిపతి యనుచు
నీలమేఘునకును నీరూపవతికి
బ్రహ్మసంఘట్టన పరఁగంగనిజము"
అని చెప్పి యశరీరి యణఁగెనంత
మనమునఁ బెగడొంది మైరావణుండు
నంతకాకారుఁడై యాగ్రహంబునఁ
గోపించియప్పుడు కొలువులోనున్న
[2]సుతునకు సంకెలు జోడించెనపుడు
సుతుకాళ్ల సంకెలఁ జూడంగలేక
చెప్పితిఁబ్రియములఁ జెలువార నేను
తోడఁబుట్టిననన్ను దుష్టుఁడై వాఁడు
కోపించిసంకెలఁ గొమరొప్పఁబెట్టి
కడవఁ జేతికినిచ్చి కష్టమార్గమునఁ
బనిపంపు [3]సేయించుఁ బవనతనూజ!
నీవు ధర్మాత్ముఁడౌ నీతిమంతుఁడవు
నినుఁజూచినప్పుడే నిఖిలైకవీర!

[1] తిమయిరవురువలన. [2] కొంతుని పట్టవకడిది కోపమున ధృతి బాసి తెగజూచి తివిరి యున్నంత. [3] చేయుండు.

పరఁగంగనాతపః ఫలమెల్లఁబండె
సంతోషమయ్యె నోశాఖా మృగేంద్ర !"
అనవుండు పవనజుండా యింతిఁజూచి

—: హనుమంతుఁడు దోర్దండిని సమాశ్వాసపఱచి
మైరావణునిగుఱించి వివరములనడుగుట :—

నీవేల వెఱచెదు నీపుత్రుఁదెచ్చి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
పెంపారనాయింతిఁ బెండ్లి సేయింతు
మత్తుఁడై యున్నట్టి మైరావణేశు
జంపుదు దివిజులు సంతోషమంద
రాజులఁగొని తెత్తురభసంబు మెఱయ
నివి నిశ్చయంబని యింతిరో ! నమ్మ
మనుచు ధైర్యముఁజెప్పి హనుమంతుఁడపుడు
" నతివరో ! యొకమాట అరమర లేక
చెప్పుమాయడిగెద సిద్ధంబుగాను
సఖియరో ! దనుజునిసమయ[1]ముఁజెప్పుము
మఱియును దక్కిన మంత్రులెవ్వారు
యెవ్వరెవ్వరు వానికిష్ట కృత్యములఁ
జరియించువారల సరగునఁజెప్పు"
మనవుండు హనుమంతు కనియెదోర్దండి

—: దోర్దండి మైరావణుని వృత్తాంతమును
హనుమంతున కెఱుకపఱచుట :—

"పరఁగ నాతఁడు మహాప్రాణుండుతలఁప

[1] మెరుగింపు. [2] చెప్పుము నాకు.

సతవిప్రాణంబు వింధ్యాద్రిపైనుండు
నేడువాకిళ్లతో నెసఁగుచునుండుఁ
బాషాణముననుండు భ్రమరంబు లేదు
నొండొంటిఁ[1] జూడక యొగిఁజొచ్చి వెడలు
నరుదుగానందులో నరుగుచునుండుఁ
బెనఁగకుండఁగఁబట్టి పెనచి[2] యోడించి
యొక్కటఁజంపక యుద్ధంబులోనఁ
జావు లేదనుమాట సత్యంబు నమ్ము
మదిగాక మంత్రులు నతిబలాఢ్యులను
నేవురఁజంపక యేర్పడఁదతఁడు
నీకెదు రెవ్వరు నిఖిలైకవీర!
యిట్టి బలాఢ్యుఁడు ఈ రావణుండు
పవనజ! చూచితె పాతాళలంక
రత్నగోపురములు రమణీయమైన
బంగారుమేడలు భద్రశాలలును
రవిసోమవీథుల రంజిల్లుచుండు
వనములు చెఱువులు వనజాకరములుఁ
కేళీగృహంబులు గజశాలలమర
బహురత్నములతోడఁ బ్రబలమైయున్న
వాణిజ్యగృహములు వలనొప్పుచున్న
కోటలు తొమ్మిది కొమరుదీపింపఁ
గనకంపుకోటయు[3] ఘనమైన వెండి
రాగికోటలు పుక్కరాతికోటలును
నిటికకోటయు మఱియునుకకోటయును
[4]నింపులుఁ జెన్నొందు యిత్తళికోట

[1] గూడకయొగి. [2] యొట్టించి. [3] గావెండికోట. [4] యింతయుచెన్నొందు.

ముక్కంటి మెచ్చిన ముత్యాలకోట
పగడంపుకోటయు [1]పరఁగంగనచట
మిన్నులతోనంటు మెఱుఁగుకైవడిని
కోటకునొక్కొక్క కోటిరాక్షసులు
ఘనబలులెప్పుడు కాఁచియుండుదురు
అట్టికోటలుదాఁటి యరుగంగవలయు
వనచరరూపుని వాడు [2]పోనీరు
తొరగాఁగఁద్రాసును ద్రొక్కిపోవలయు
నవుగాన వేరొక్కయాకృతి దాల్చు"

—: హనుమంతుఁడు ముంగిసరూపమును దాల్చి
పాతాళలంకను బ్రవేశించుట :—

మనవుండు హనుమంతుఁడతి సూక్ష్మమైన
ముంగిసరూపంబు ముదమొప్పఁదాల్చి
కనకపు[3]ఘటములోఁ గరమర్థినుండెఁ
గలశంబు శిరమునఁ గరమర్థిఁ బెట్టి
పాలుపొంద దోర్దండి పురమువాకిటకుఁ
జనుదెంచి యాత్రాసుఁ జయ్యనఁద్రొక్కెఁ
ద్రొక్కినయాత్రాసు తోడనేయెగసె
వాకిటికావలివాఁడుగ్రుఁడయ్యె
నతివేగ బెగడకుమని సాహసమునఁ
[4]కపిరాజువానిచేఖడ్గంబుఁబుచ్చి
కొనివ్రేయవాఁడంత గుంభినిఁగూలె
రక్తాక్షుఁడిలఁగూల రమణిసంతోష
కారణు హనుమంతుఁ గనుఁగొనిపలికె

[1]పరఁగినయట్టి. [2]చారనీరు. [3]కలశంబులో. [4]కడునలి. [5]కరమున.

—: మారుతి మైరావణుని మంత్రులను జంపుట :—

"మారుతీ! వినవయ్య మంత్రులమున్న
చంపక యేపనిసాధ్యంబుగాదు
అనుచు నాదోర్దండి యతివేగమునను
మనమార ఘటికుని మాళిగఁజూపె
నతనిమర్దించిన హనుమంతుఁడంత
[1]నెసఁగసూదిముఖుని నిలుఁజూపుటయును
దర్పించివానినుద్ధతి వ్రేసెనంత
నురనుర స్రుక్కుచు సూదిముఖుండు
వడవడవణఁకుచు వనచరుఁజూచి
వినవయ్య యిప్పుడు వీరపుంగవుఁడ!
వలనొప్పు హనుమంతు వాలంపుకోట
మారాజు పంపున [2]మన్నీలకొఱకు
గర్వించి పోడిచిన ఘనమైన ముక్కు
[3]విఱిగినతోడనే వేగవచ్చితిని
పాఱినబంటను పంతమా చంప"
అనవుండు వాయుజుండతనిమన్నించి
మఱియును గలయట్టి మంత్రులయిండ్లు
దోర్దండి చూపినఁ దొరకొనిచంపె
నంతదోర్దండితో హనుమంతుడఁనియె

—: హనుమంతుఁడుదోర్దండిసుతుఁడగు నీలమేఘునకు ధైర్యముఁ జెప్పి రామలక్ష్మణులను గలిసికొనుట :—

"రాజులెందున్నారు రమణి! నీసుతునిఁ
జూపుమా యనవుండు సుదతికొంపోయి

---

[1] చొప్పున. [2] మహీపతులకొఱకు. [3] విరిగినతవకే తిరిగివచ్చితిని.

కారాగృహంబున గాసిలియున్న
తనతనూజునిఁ (జూప) దండివిక్రమునిఁ
[1]గొమరొప్ప నీలమేఘుఁడు చూచిపలికె
" ఇదియేమి [2]ఓతల్లి ! యీకపీశ్వరుఁడు
యెందుండి వచ్చెనో యిటకేలవచ్చె
[3]సహియింపరాని నీసంకెలయేది
అనిబెగడినఁ జూచి యతివయిట్లనియె,
" మనభాగ్యవశమున మనలరక్షింప
వచ్చినశూరుండు వనచరోత్తముఁడు
తలఁకనేటికి నీవు తరుచరేశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితో మ్రొక్కు "
మనవుండు చనుదెంచి యానీలమేఘుఁ
డతిభక్తితో [4]మ్రొక్కనని యె వాయుజుఁడు
" [5]నీవేల వెఱచెదు నీకు నేనండ
పరఁగ నీపురికిని బట్టంబుగట్టి
మైరావణునినైన మదమణంగింతు "
ననుచువిశ్వాసంబు నతనికిఁగొల్పి
" పొలుపుగావాఁడునిఁ [6]బొడఁగనే నేని
[7]మన్నించఁదూరకే మార్గంబులేదు
కానయుద్ధంబునఁగానరాకుండ
నేపారదొలగుము [8]యెచ్చటికైనఁ
గాదేని మర్మంబుగలిగినఁజెప్పు
మనివానిఁదోడ్కొని యవనీశ్వరులను

చూపుట. [2]దోర్దండి. [3]సఖియరాని కాలిసంకెలయేది. [4]నిజహస్తముల్ మోగిచి. [5]తనికకమరియున్న తనిమాహాయుజాండు. బొగడసేసి. [7]మన్నించినూరకేరిపై పైన. [8]యెడకైచోట.

దోర్దండి చెప్పినతోరంపు వేడ్కఁ
[1]గనియుక్కు పెట్టెను గరమునఁదాల్చి
వెలుపలఁగొనిపోయి వెలయంగమిమ్ముఁ
గొమరొప్ప నొకకొండగుహాలోనదాచి
మనసు[2]తెప్పగలేక మహివర! మీరు
యెట్లున్నవారకొ యీమందసమున
నిశిచరమాయల నెట్లున్నవారొ
[3]తోపదుమదిని సంతోషంబులేక
మందస[4]మంతట మఱియును దెఱచి
దనుజమాయలచేతఁ దగిలి మీరందు
నలసి నింద్రించెడి యాచందమునను
మెల్ల నేడగ్గరి మేలుకొల్పుటయుఁ
దెలిసి హనుమంతునిఁ దెఱఁగొప్పఁజూచి
("యిదియేమి పవనజ! యిటకురా మనకుఁ)
(గారణమేమని" కణఁగిపల్కుటయు)
("మైరావణుండను మనుజాశనుండు)
(తెఱఁగొప్పమిమ్మిటఁ దెచ్చినవాఁడు)
వానిమర్దించెద వలనొప్పఁబోయి"

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని జంపుటకై
పాతాళలంకనుఁ బ్రవేశించుట :—

అనిపల్కుటయు జయమనుచు దీవించి
మరిమీరుదనుజుని మాయసత్వమున
నిద్రఁగప్పినఁజూచి నిఖలధర్మాత్మ

[1]మందహాసాకారంబుదాల్చి. [2]వగలేక. [3]చూడక మనసుసంతోషంబుగాదు.
[4]సంబటుగాన.

కీపాటువాటిల్లె నేమనవచ్చు
ననివిధి దూఱుచు నరుగుచోఁ దనదు
వాలరోమంబులు [1]వాఁడిగాఁ జేసి
పరువడి [2]పెట్టెను బదిలంబుచేసి
కరువలిపుత్రుండు కడునుగ్రుఁడగుచుఁ
దివిరియాపురమంత ధీరుడై చొచ్చె.

—: హనుమంతుఁడు పాతాళలంకఁ జొచ్చుటయు
సూదిముఖుఁడు మైరావణున కెరుకపఱచుట :—

అటమున్నె లంకలో నీవార్త [3]దెలిసి
[4]సూదిముఖుండంతఁజూచి రావణుని
మొగసాలముందఱ మొఱవెట్టుకొనుచు
"దేవ! నేఁడొకకోతి తెగువమైవచ్చి
రక్తాక్షుఁబోఁగొని రభసంబు మెఱసి
మంత్రులనందఱ మడియించిపిదపఁ
గ్రూరుఁడై పురములోఁ [5]గ్రొవ్వియున్నాఁడు
దేవదానవులకు దృష్టింపరాదు
నీపట్టణముఁజొర నిఁకెంతవాఁడు
చలమున నేవీనిఁ జంపనోపుదును
[6]నరయఁజెప్పితినీకు నసురాధినాథ!
నాకెదురెవ్వరు నరభోజనుండ!"

—: మైరావణుఁడు వృత్తాంతమెల్ల నడసి
హనుమంతునితో యుద్ధమునకుఁ గదలుట :—

అనిన మైరావణుండనగ బెట్టురికి

[1]వడిరావు పెట్టి. [2]మందసము. [3]ల్లె. [4]సూదిముఖుండనువాడు. [5]కేంగుచున్నాండు.
[6]యెఱుఁగ.

కరమర్థి రాజులకడ కేఁగుదెంచి
వారటలేకున్న వగచి భీతిల్లి
చనుదెంచి మంత్రుల చావులఁ జూచి
రయమునఁ బడియున్న రక్తాక్షుఁ జూచి
దోర్దండిఁ గానక తోరంపు[1] భీతి
నీలమేఘుఁడు లేని నేరమిఁ జూచి
మనమునఁ[2] గుందుచు మైరావణుండు
కొలువుకూటమునకుఁ గొమరొప్ప వచ్చి
చతురంగబలములఁ జయ్యనఁ బిలిచి
దండనాయకులనుఁ దగఁ జూచి పలికె
"వింటిరె! యొకకోతి వెఱువక వచ్చి
కడఁగి రక్తాక్షుని ఖండించి వైచి
మంత్రులఁ బొరిగొని మలయుచున్నాఁడు
కాన నా కపిఁ జంపఁ గదలి పోవలయు
(ననుచు నాజ్ఞాపించి యుండకుఁ గూడి)
సంభ్రమంబునఁ జని చయ్యన వచ్చి
వయ్యాళితోడను వాలుచున్నట్టి
హనుమంతుఁ గనుఁగొని యార్చి పెల్లుబ్బి
శరవృష్టిఁ గురియింపఁ జతురుఁడై నిలిచి
వాలముఖంబున వరబాణతతులఁ
దునియలుగాఁ జేసి తుండించి వైచి
రథములు విఱిచి సారథుల నుగ్గాడి
కరిఁ గరితోఁ[3] ద్రోయ గగనంబు ముట్టఁ
దురగంబుతోడను దురగంబు వేసి
రథములతో వైచి రథములఁ జిదిపి

[1] కడకు. [2] గొందించి. [3] చెలంగరప్పించి.

రథసారథులఁబట్టి రణవీథిఁద్రుంచి
తనవాలమల్లార్చి దర్పించి మెఱసి
పదుల నూఱుల వేల బంధించి పట్టి
వసుమతితోఁడుత వరగర్వమెసఁగ
తరువులఁగొండలఁ దనరఁగఁబెఱికి
దనుజసేనలమీఁదఁదగ వేసిచంపె

—: హనుమంతుఁడు శతజిహ్వాది రాక్షసులను మడియించుట :—

అంతట శతజిహ్వుఁడవలీలఁదాఁకఁ
జెలువొందగావాని జిహ్వలఁబెఱికి
కడునుగ్రముగ వానిఁ గడ జీవుఁజేసి
యంతటఁబోనీక యాగ్రహంబునను
వెలయరోషము విశ్వజిహ్వునిఁదాఁకె
వక్షంబుఁ బొడిచ్చిన వాఁడంత్రమగ్గ
రోషించి మఱిఖడ్గరోమునిఁజంపెఁ
గాలదంష్ట్రునిఁబట్టి ఖండించిపైచె
సేనాధిపతి నుగ్రసేనునిఁ జంపె
వజ్రకవచుని మెడఁ వాలమ్ముఁజుట్టి
వసుమతిపైఁ ద్రవేసి వానినిర్జించె
ముందట నానూదిముఖుఁ బొడఁగాంచి
"ఓరి! శూరుఁడనంచు నుదరిపడెదవు
మునుపునాచేతను ముక్కుఁబోనాడి
పిదపను [illegible] నేనంటి
బ్రతిమాలితేనంటి పంతననుకొంటి
[2]యెంత వేగంబున నిటవచ్చినావు"

ననుకొంటి. [2]యెంత వేగుడ [illegible] తిరుగవచ్చినావు.

అనివాలమున వాని నదరంట వ్రేసి
తాఁగాల వక్షంబుఁదన్ని చంపుటయుఁ
[1]బొరలి వాఁడంతట భూమిపైఁగూలె
మఱియును గలయట్టి మంత్రినందనులఁ
[2]బోరిఁగొని యాభంగిఁ బొలియించుటయును
[3]గోపించి గదఁబుచ్చుకొని దీర్ఘజిహ్వుఁ
డేపున బఱతెంచి యనిలజుఁ దాఁకెఁ
దాఁకిన[4]నుగ్రుఁడై తరుచరేశ్వరుఁడు
[5]చేగదతో దీర్ఘజిహ్వునిఁ జంపె

—. హనుమంతుఁడు జంబుమాలిని జంపుట :—

నంతట కోపించి [6]యాగ్రహంబునను
నరథంబుఁ దోలుక యాజంబుమాలి
హనుమంతుఁ దాకిన నతిధీరుఁడగుచుఁ
[7]బవనుజుఁ జేసిన బాణంబులెల్ల
రయమునఁ బొడిచేసి రాక్షసుఁ దాఁకి
[8]తాలతమాలాది తరువుల నపుడు
ఉరవడి దనుజుపై నొగి వేసి వాని
[9]రథము ముక్కలు చేసి రాక్షసుఁ బట్టి
పెనసి వాలముఁ గట్టి బిట్టుదట్టించి
కొనకాలఁ బట్టి యాక్రోశింప వాని
వడిఁ ద్రిప్పి నేలపై [10]వైవగా వాఁడు

---

[1] పోసినాడంతలో. [2] పోరియించుటిభంగి పొలియించుటయును. [3] కోపిచ్చిక వియించుకొనదీర్ఘ జింహు. [4] నచపలుండై. [5] చేతిగదనైచి. [6] అగ్నిమైయుండు. [7] పవనుజు జేసిన........ంబులెల్ల. [8] తాలతమాల చన్పకతరువులాది. [9] చెక్కలుజే రాక్షసులబట్టి. [10] వైచివైచుటయు.

తల వ్రయ్యలై పడి ధరణిపైఁ గూలె

—: హనుమంతుఁడు అగ్నికేతుని బరిమార్చుట :—

వాఁడుఁగూలుటఁజూచి వడిఁగోపగించి
కెరలుచు నాయగ్ని[1]కేతుఁడు మిగుల
దట్టించినొక భద్రదంతి పైనుండి
శరపరంపరలచేఁ జటుల వేగమున
బలియుఁడై హనుమంతుపైఁ గురియింప
వచలుఁడై హనుమంతుఁడా బాణతతుల
బలియుఁడై పొడిచేసి పటురౌద్రగతినిఁ
(గోలియారోయనుఁగ తొండంబుఁబట్టి)
కుదియించి పడవైచెఁ గుంభిని మీఁదఁ
[2]గరినంతఁ దెగటార్చి కఱకురక్కసుని
తలపట్టిపడవైచి తన్ని చంపుటయుఁ

—: మారుతి మైరావణుల యుద్ధము :—

[3]గని రావణుండంతఁ గడునుగ్రుఁడగుచుఁ
గటాకటా! యీకోతి కడఁగి రాక్షసులఁ
బొరియించుచున్నాఁడు పోరిఁగోపలను
వీనిఁజంపకయున్న విహితంబుగాదు
అనుచుఁగోపాగ్నులు నంటందనిగుడ
ననలార్కసంకాశ మగు రథంబెక్కి
వరదివ్యశస్త్రాస్త్ర వైఖరితోడ
మైరావణుఁడు వచ్చి మారుతిఁదాఁకి
పరఁగంగఁ దనతపోబలమునఁ జేసి

---

[1]కేతుండనువాడు. [2]కడిమిమై. [3]కనుగొని రావణు. [4]అనవార్క.

తెలఁగొప్ప వడసిన దివ్యబాణముల
వర్షంబుగురియుకై వడి గుప్పెనపుడు
కలఁగక ధీరుఁడై కరువలిసుతుఁడు
కదలకయున్న యాకారంబుఁజూచి
[1]మైరావణుండంత మదిలోనఁదలఁచె
కాలాగ్నిరుద్రుడో కడఁగి యావీర
బద్రుఁడో యత్యుగ్రపావకవరుఁడో!
ప్రళయకాలమునాటి భైరవుండ[2]గునో
[3]ఒనరనుపేంద్రునికుపమింపరాదు
(ఇతఁడు వానరుఁడని యేనమ్మరాదు)
అనుచు రాక్షసవీరుఁడతివిస్మయమున
నరయుచు రౌద్రబాణములేయఁదొణఁగె
సరినాల్గుశరములు సాధించిమఱియు
వలనొప్పమారుతి వక్షంబుప్రేయ
నదితాఁకి వివశుఁడై నగచరేశ్వరుఁడు
అంతలోఁ[4]దెలివొంది యాతనిరథము
కోపించియవలీల కొనినొగల్పట్టి
యుదరంటనేలతో [5]నణఁచెనాక్షణమె
విలుఁదునుకలుచేసి వెలయుసారథుని
నుక్కడంగగఁజేసి నుగ్రతమెఱసి
మరియంత విరథుఁడై మైరావణుండు
గదఁబుచ్చుకొని వచ్చి కరువలిసుతుని
వదలకవ్రేసిన వనచరోత్తముఁడు
వడిమ్రొగ్గి ధృతిదూలి వలనొప్ప లేచి

[1]కలక మైరావణుదపోయదొణగి. [2]డొకాని. [3]వొనరకుపేంద్రుండనివుప. [4]నెదలిసి.
[5].... మెనక్షణ

గదరెండుతునుకలుగాచేసివిఱిచి
మెఱసివాలముచేత మెడఁజుట్టిపట్టి
భూమిపై నడఁచియుఁ బొరలించిదనుజు
తలవ్రక్కలుగఁగొట్టి [1]దట్టించినిలిచె,
అంతమైరావణుండత్యుగ్రుఁడగుచుఁ
బఱతెంచియార్చినఁ బవననందనుఁడు
[2]రయమునవీఁడొక్క రాక్షసుండేమొ,
యనుచుఁగోపముతోడనాతనిఁదాఁకెఁ
జెనసియత్యుగ్రుఁడై పేర్చివాలమునఁ
దడయక ధీరుఁడై తఱచిరాఁదిగిచి
చలమున నిర్జించి చట్టలఁబాపి
సంధులు విఱిచియు శల్యముల్ పెఱికి
శల్యంబులొకవంక చట్టలొకవంక
సంధులుచట్టలు సరినాల్గుదిశలఁ
జీకాకుపడ వైచి చలఁగి యార్చుటయు
నంతలోపలవాఁడు అతిరభసమున
నార్చిముందటనిల్వ నావాయుసుతుఁడు
మాయావివీఁడని మదివిచారించి
"ఓరి! సహింపరా! ఉగ్రదానవుఁడ!
చెలువొంద నీమాయఁ[3]జీల్చివైచెదను
యేలగర్వించెదవింక నాయెదుట
బ్రతికిపోయితివేనిబంటు[4]నేననుచు."
రయమునఁబఱతెంచి రాక్షసుఁదాఁకెఁ
దాకినవాడంత దర్పించిపలికె

[1]రక్షించి. [2]రయమునవిండొక్క రాక్షసుండొకొని [3]సంహారించెదను. [4]కాదనుచు.

"వనచరాధమ! నీవు వసుమతిమీఁదఁ
బంతంబులాడెదు పగవారియెదుట
హరిహరాదులకైన నజునకునైన
దిక్పాలకులకైన దేవేంద్రుకైనఁ
గాలాంతకులకైనఁ గదనరంగమున
నానరంగఁ[1]బోసఁగదు యోరి! నన్నెదురఁ
గొనకొని ప్రేలెదు కోతినీవెంత
నీసత్వ మరయంగ నేనుంటిగాని
నీవెంతరా! ఓరి! నిమిషంబులోనఁ
గదిసి మ్రింగెద నిన్నుఁ గరుణఁబోవిడిచి"
యనుచునుద్ధతితోడ హనుమంతుదాఁకి
యొడిసి కైదువఁగొని వోరబాయ వెతికి
ఝుంకెలుహుంకృతుల్ సరినెగుడుచుండ
నట్టహాసంబులు నార్పులు చెలఁగ
మరిహనుమంతుండు మైరావణుండు
రయమునబోరాడి రావణుఁబట్టి
దవడలఁ [2]దెగఁదన్ని దంతముల్ పెతికి
కండలఁ దెగఁగోసి కటకురక్కసుని
యమకలు ప్రేవులు యేవుతోఁజిదిపి
మాంసరక్తంబుల మజ్జమేధముల
వడిచూర్ణములుఁజేసి వసుమతిమీద
వెసజల్లి సరిలేని వేడుకతోడ
నమసె రావణుఁడని సంతోషమంది
మారుతసుతుఁడేఁగ మైరావణుండు
అప్పుడు చనుదెంచి యార్చిబిట్టెగసె,

[1] దలపోయవోరి. [2] వసనాటి. [3] చం.. ......

కలకలనవ్వి యక్కరువలి సుతుఁడు
మదిలోన వెఱగంది మాయావిఁజూచి
"పాలుపొందఁ దురములో భుజబలంబునను
నెంతబల్లిదుసైన [1]నెదిరింపవచ్చు
చచ్చియుఁజావఁడీ చపలరాక్షసుఁడు
యేమిసేయుదువీని నెట్లు[2]వధింతు."
అనియిట్లు చింతించు ననిలజుఁజూచి
యంతరంగంబున నతివ దోర్దండి
మారుతతనయుఁడు మైరావణుండు
నేకాంగుఁడై పోరి యెంతయునలసి
నివ్వెఱఁగందుట నిజముగాఁజూచి
యచ్చటఁ జనుదెంచి యావాయుసుతునిఁ
గనుఁగొనిపలికె నాకాంతదోర్దండి
మారుతాత్మజ! వీనిమాయలఁబొంది
కాలదత్తునిసుతుఁ గతనరంగమునఁ
బోడఁజూప వలదని బుద్ధిగాఁజెప్పి
యేకాకియితనితో నేలపోరెదవు
చలమునవీఁడేల చచ్చు యుద్ధమున
మర్మంబుఁజెప్పితి మఱచితివీవు
(అనఁదనమునమున నతివనుబాగడి)
కరమర్థిఁదెలిసి యాకరువలిసుతుఁడు.
పాలుపొండ గిరిఁ[3]గూర్చి పోయేటియపుడు
మదిలోనఁజింతించి మారుతాత్మజుని
మఱమునఁబలికె నామనుజభోజనుఁడు.

---

[1] రొంపఁపణవచ్చు. [2] ధరించు. [3] నాగిరిబో.

"ఓరి! వానర! నీవుయొంటి నా పురముఁ
జొచ్చితివెఱవక శూరత మెఱసి
యదియునుఁగాక నీ వాహవంబునను
(నాతోడఁ బోరుట యలవియే నీకు)
నీరేడుజగములు యేపుమై నిలువ
హరిహరబ్రహ్మదులాదిగాఁగలఁగ
దేవతాదులనెల్ల ధీరత మెఱసి
బవరంబులోఁదొల్లి [1]పడఁద్రోసినాఁడ
వలనుప్ప నను గెల్వ వనచర! నీకు
నలవియె తలపోయ నజ్ఞానబుద్ధి!
పోరఁజూచెదవింకఁ బొలియకఁబొమ్ము"
అనవుండు కోపించి యావాయుసుతుఁడు
మాయావిదెసఁజూచి మరికోపగించి
"ఓరి! పాపాత్ముడ! ఉపమింపరాని
తరుచరసేనాబ్ధిఁదగ మోసపుచ్చి
దశకంఠు పనుపునదానవ! నీవు
రాజులఁదెచ్చితి రభసంబు మెఱసి
అనుచు గర్వించెద వాత్మలో నీవు
(మొగతన మిదియానె మూర్ఖతఁ
చెలువొంద వానరసేనపై వచ్చి
తెఱఁగొప్ప రాజులఁ దెచ్చితివేని
మగవాఁడవనవచ్చు మహిలోననిన్ను
నెఱుఁగకుండఁగఁగుక్కయిల్లుఁ జొచ్చినట్లు
ఘనులనిక్కడఁదెచ్చి గర్వించినావు)

---

[1] పరపినవాడు.

నీపాటుఁజూడవు నీవుత్రుళ్లెదవు
ధరణిజఁ దెచ్చిన దశకంధరుండు
తలలుకుప్పలుగాఁగఁ దాఁగూలుచుండఁ
జలమున నినుఁజంప సమకట్టినాఁడు
(కూపానఁ) బడనుండఁ గొమరొప్పఁదనదు
వెనుకవానికిఁ జేయి వెసనిచ్చినట్లు
గులమును [1]జెఱచిన కుత్సితుండతఁడు
చెలువొందవానికై చెడితివి నీవు
పొలుపొందరాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి
నావానివలెవచ్చి నను మోసపుచ్చి
నీచావుఁగానక నీవునేఁడిట్లు
నీపాలవిధిదప్పె నేనేమిసేతు
[2]పొలుపొందగా నిన్నుఁ బొగడఁగొనకవు
మాయావి నీతోడ మాటలేమిటికి
నీలావుఁబరికింప నేనుంటిగాక
నీవెంతరావోరి! నినుఁ దోకఁగట్టి
పొలియింతు దివిజులు పొగడుచునుండ
నీమాయలన్నియు నీరుగావింతు"
అనుచు వాయుజుఁడట్టహాసంబుఁ జేసి
యొడిసికైదువఁగొని యుగ్రత మెఱసి
మల్లయుద్ధంబున మదమెల్ల నణఁచి
తనవాలముఖమున తోఁజుట్టిపట్టి
పెనచిరాఁదిగిచియుఁ బెంపొనరిఁచి
హుంకారరవమున నుర్వీకంపింపఁ

---

[1] చెడగోరినచ్చుతుండువాండు. [2] పొలుపొందగానిన్ను నీవె పొగడెదవు.

గరువలిసుతుఁడంతఁ గరమొప్పఁ[1]బెంచె
నీభంగిఁదమలోన నిద్దఱుఁ బెనఁగఁ
[2]బాయుచుఁ గూడుచు బాహుదండముల
[3]వేయుచుఁ బాయుచు విఱిగిపారుదురు
పిడికిళ్లఁ బొడుతురు పృథుల వేగమున
నార్పులుబొబ్బలు నట్టహాసములు
ఘుంకెలు హుంకృతుల్ సాహసంబులునుఁ
దమలోన దిక్కులు తగులుకొన్నట్లు
గొండలలో రెండు కొండలుగ్రతను
దట్టించియుద్ధతిఁ దాఁకినయట్లు
పోరాడిరిద్దఱు భూలురాజేంద్ర!
వెలయనీకెలుఁగింప విస్మయమయ్యె
నేమని చెప్పుదు నినకులాధీశ !

—: హనుమంతుఁడు మైరావణుని సంహరించుట :—

హనుమంతుడంతలో నతిరౌద్రవృత్తి
మైరావణుఁ బట్టి మానంబువుచ్చి
ముక్కులుఁ జెవులును మొదలంటఁ జిదిమి
తనరంగ తనరోమతతుల చేనతని
సంధిసంధికిఁగట్టి [5]సత్త్వంబు మెఱయ
మెయిఁగట్టి కాలితో మెదలరాకుండ
సర్వవాయువులును [6]సరగొప్పఁగట్టి
పరఁగ వింధ్యాచలప్రాంతంబునందు
నొకకాలువెట్టి వేరొకకాలనతని

---

[1]గాలితనూజుండు. [2]పాయుదురుకూడుదురు. [3]వేయుదురు పాయుదురు. [4]దిక్కులు తములోనఢీకొన్నయట్లు. [5]బలమొల్లబుచ్చి. [6]చదరకుండగగట్టి.

మెడఁద్రొక్కిపట్టి యామేరువునందు
వరబలంబునఁజేసి [1]వాడుస్వజీవ
[2]మక్కడఁదాఁచిన యాగుండుఁజూచి
దోర్దండి చెప్పిన తొట్టిమార్గమున
నెఱ్ఱని తుమ్మెదలేదు వాకిళ్లు
జొచ్చుట [3]నొక్కటఁ జోద్యంబుఁజూచి
యాతుమ్మెదలఁబట్టి యనయనొక్కటనుఁ
బట్టిచంపకవీని ప్రాణముల్ వోవు
పట్టిననొండొంటి పారిపోయెడిని
యేభంగిఁబట్టుదు (నేమిసేయుదును)
[4]అనియిట్లు జింతించి యనిలజుఁడంత
[5]గుండుతో (డనువానిగుల్లంగఁజఱచె)
(చఱచినం) తటవాఁడు చయ్యనచటఁ
గదలక మెదలక కడచినయట్లు
బలువిడి ధరఁగూలి ప్రాణముల్ విడిచె.
పిడుగు [6]పడినఁగూలు పృథివీధరంబు
పగిది వసుమతిపైఁబడియె రావణుఁడు
అప్పుడు రణభూమి యతిభీకరమున
మోములుశిరములు ముక్కుడొక్కలును
దుండంబులుఁజెవులు తునియలై పడ్డ
కరులు తురగములు ఘనముగా మడియఁ
గొఱప్రాణములతోడఁ గూడినభటులు।
మేటిరాక్షసులును మిన్నులుముట్ట
నాడెడు నట్టలు నడలు భూతములు

[1] అతండుతనజీవ. [2] యందులోదాఁచినాగుండుచూచి. [3] రొక్కట సాధ్యంబు.
[4] తనమనమున చింతించి మారుతియంత. [5] గుండ్లతొ నెమనకూట...... [6] వేసిన.

పాడెడు ఢాకినుల్ భైరవంబెసఁగ
మాంసరక్తములకు మఱిగి భూతములు
పారుచుఁ దారుచు [1]భ్రమసి యాడుచును
నేపార రుధిరంపుటేటి లోపలను.
నీదాఁడుచును మదికిచ్ఛలంబైన
హాహారవంబుల నానందతతుల
నంజుళ్లు మెక్కుచు నావాయుసుతునిఁ
బొగడుచుండెను మహాభూతసంఘములు
పరగనత్తలకునుఁ బడుచుకోడండ్లు
వండఁదఱిగినరీతి వడినుండెరణము.
అప్పుడానందించిరఖిలదేవతలు,
పరఁగంగ హనుమంతుపైఁ బుష్పవృష్టి
నరుదుగాఁ గురియించి రాకాశమునను
దీవించిరప్పుడు దేవతలెల్లఁ
బాతాళవాసులుఁ బ్రస్తుతిఁజేయ
వెలయంగనహిరాజు వేయివిధముల
నరుదుగాఁబొగడె నాహనుమంతులావు.

—: మాతంగి విలపించుట :—

అంతరావణుపత్ని యడలుచువచ్చి
తనపతి మీఁదను దామొదుకొనుచుఁ
“ పోయితేరావణ ! భువనైకవీర !
చెప్పిన నామాట చెవిసోకనీక
పొలుపొంద రాజ్యంబుఁ బోనాడుకొంటి

[1]పరిణమింపుచును. [2]హాహాసాలార వ్యగములానందతతుల. [3]పరంగనంతలకు భాసనంబునకు.

నీపాలివిధి తప్పనేనేమి సేతుఁ
బరఁగ రాఘవుతోడి పగవలదంటిఁ
బవనజుండెట్లైన బ్రతుకనీడంటిఁ
(గని తెచ్చి) నీచావుఁగానలేవైతి
నీవనియిట్లుండ నేమనవచ్చు
నెక్కడిదశకంఠుఁ డెక్కడి చెలిమి
మదిమదినుండి నీమదమార్చుకొంటి
తనకునెక్కడిదిక్కు దానవాధీశ !”
(అని వేయి) భంగులనడలుచుండఁగను
సుతునిఁదోడ్కొనివచ్చె (సుదతిదోర్దండి)
(పరఁగంగ) హనుమంతు పదములకెఱఁగి
సురకంటకునిచావుఁ జూచి శోకించి
మాతంగినూరార్చి మైరావణునకు
నగ్నిసంస్కారంబులమరంగఁజేసి
మువ్వురుహనుమంతు [1]ముందఱనిలువ

—: హనుమంతుఁడు మాతంగి నూరార్చి నీలమేఘ రూపవతులకుఁ బెండ్లి చేయించి పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁ గట్టుట :—

మారుతసుతుఁడంత మాతంగిఁజూచి
” కరమర్థి శ్రీరాము కారణంబునను
మదమత్తుఁడైవచ్చె మైరావణుండు
కరమర్థి నాతఁడు కనియెస్వర్గంబు
నటుగాన వెఱవకుమతివరో! నీవు
నీదు మేనల్లుఁడు నిజధర్మపరుఁడు

మువ్వురు.   గాంచెద.   వెతు........రోసిత్రు.

విష్ణుభక్తుఁడు మహావినయపరుండు
అతనికి నీకూఁతు నారూపవతినిఁ
(బెంపు మీరఁగనిచ్చి పెండ్లిగావించి)
చెలువొందగాబంధు జనులనుఁగూడఁ
బొలుపొంద సౌభాగ్య భోగసంపదల
ననుభవింపుమగాక యడలకు''మనుచు
మాతంగిశోకంబు మాన్పియంతటను
మంత్రులహితులను మరిపురోహితులఁ
బరఁగంగఁబిలిపించి పవననందనుఁడు
నీలమేఘునిఁదెచ్చి నిజ[1]సదనమున
నారూపవతికన్య ననురాగముననుఁ
బొలుపొందనతనికిఁ బెండ్లిసేయించి
పాతాళలంకకుఁ బట్టంబుఁగట్టి
శ్రీరామనామము చెల్లునందాఁక
చెలువొందరాజ్యంబు సేయుమీవనుచుఁ
బొందుగానతనికి బుద్ధులుఁజెప్పి
తెఱఁగొప్ప బహువిధ దీవెనలిచ్చి
ధర్మంబు దయయును దగవునుహితవు
మరినీవుతప్పకు మంత్రులబుద్ధి
నతిభక్తి[2]వినుమంచు నతనికిఁజెప్పి
మానంబుఁగాచిన మగువదోర్దండిఁ
బిలిపించినతిభక్తిఁ బ్రియములుఁబలికె
"నరుదుగానీ[4]తోన నాడినమాటఁ
జెల్లించితిని''యని చెప్పియాతఁడామె

---

[1]శోభనమున. [2]భక్తి......... [3]పిలిచియు. [4]నీతోన.........

—: హనుమంతుఁడు రామలక్ష్మణ సహితుఁడై మత్స్యవల్లభుని సాహాయ్యమునఁగొలనుదాఁటి వానరసేనలఁగలియుట :—

వారలవీడ్కొలిపి వాయునందనుఁడు
కరమర్థిరాజుల కడకేఁగుదెంచి
మహినొప్ప(నాయుక్కు) మందసంబూడ్చి
పొలుపొంద నాదివ్య (పురుషులఁ) జూచి
మెల్ల నేవారలు మేల్కొనకుండఁ
దనదుహస్తంబునఁ దాఁగొనివచ్చి
(మారుతతనయుండు మత్స్యవల్లభుని)
(తలచెనంతటవాఁడు తడయకవచ్చి)
ముదమొప్పఁ దనతండ్రి ముందటనిలిచి
సరగరాజులజూచి సంతోషమంది
రాజులఁదండ్రిని రయమున మెఱసి
వీపుపై నిడుకొని విపులసత్వమునఁ
గొమరొప్పగా[1]వారిఁ గొలనుదాటించి
ధరణీశులనుదించి దండంబుఁబెట్టి
హనుమంతునకుమ్రొక్కి హస్తముల్ మొగిచి
తండ్రి! యెక్కడనైనఁ దరియైనచోటఁ
దలఁచిన వచ్చెద దనరంగ వేగ
నని చెప్పిమగుడ వాఁడాత్రోవఁజనియె
వాయునందనుడంత వసుధీశవరుల
వలనొప్పఁగొనివచ్చి వనచరసేనఁ
గలియంగవచ్చినఁ గపివరులెల్ల
సుగ్రీవుడాఁదిగా సొరదివానరులు

[1] వించిగొలువులోపలను.

నేపారననిలజు కెదురుగావచ్చి
పదివేలభంగులఁ బ్రస్తుతిఁజేసి
కొనిపోయిమిమ్మునుఁ గుశశయ్యమీఁద
నునుపనంతటిలోనె యుదయించెనినుఁడు,
అనియిట్లు మునివరుఁడనిలజుమహిమఁ

—: శ్రీరామచంద్రుఁడు హనుమంతునిఁ బొగడుట :—

తెలుపొప్ప వినుపింప శ్రీరామచంద్రుఁ
డానందమునుఁబొంది యామునీశ్వరుని
పాదపద్మములకు భక్తితో మ్రొక్కి
సంయమీశ్వరుఁజూచి సంతోషమంది
" నాఁడునిద్రింవుచు నాలోననిట్టి
భావంబుతోఁ చగా భయమందిచూచి
(గుహఁబోలు) చోటికి కొనిపోయినట్లు
....
....
....
మీరుచెప్పంగ సమీరనందనుని
బంతంబువినఁగల్గె ఫలమయ్యెనాకు,"
అనిహనూమంతుని నతివేడ్కఁజూచి
[2]కరముననుండెడు ఘననవరత్న
హారంబులన్నియు నరయఁగనిచ్చి
బహురత్నచయమగు పథకంబుఁబెట్టి
చెలఁగి కిరీటంబు శిరసుననుంచి

---

[1]మీరానతి నా......నుంతు, [2]కరకర నుండెడు డు నవరత్న.

మన్నించి కౌఁగిట మానుగాఁ జేర్చి
వాయుతనూజుని వలనొప్పఁ జూచి
"తెఱఁగొప్ప నీలావు తెంపుగాఁ జేసి
దానవాంబుధి [1]దాఁటి ధరణిజఁ గొనుచుఁ
జెలువొప్ప రాజ్యంబు సేయంగఁ గలిగెఁ
గ్రమమొప్ప సిద్ధించుఁ గ్రతుకోటిఫలము
అటుగాన నీవు నా యర్ధాసనమున
గూర్చుండు [2]మనిలజ! కోర్కె దీపింప"
అనిపల్కి రఘురాముఁ డా మునికనియె
"మునినాథ! వానరముఖ్యుండు నేనుఁ
బొత్తునఁ గుడువక పొసఁగదు మనసు"
అనవ్రండు మునినాథుఁ డతిసంతసమున
శ్రీరాఘవేశ్వర! శ్రీరామచంద్ర!
[3]వారిధిగాంభీర్య! వరమేరుధైర్య!
పాతకారులు యెల్ల భస్మమైపోవుఁ
దలఁచినంతట వారితలఁపు సిద్ధించు
[4]మీకృపఁ బొందె సమీరనందనుఁడు
యాతనిఁ దలఁచిన నెల్ల కార్యములుఁ
బడయుదురటుగాన భానుకులేశ!
అటుగాన నీవిట్లు.........
.........భంగుల నమ్మ నీశ్వరుఁడు,
పరఁగ శ్రీరాముని ప్రస్తుతి సేయ
మ్రొక్కి హనుమంతుండు మునివరు కపుడు
సద్భక్తి............ గాఁగ మొఱఁగి

---

[1]గడచి. [2]మనవుండు. వరనిధి గాంభీర్య మేరుధైర్య. [4]మీకృపబడసిన మిహిరనందనుండు.

మోరకంకణములుమా.........,
.... పట్టుపచ్చడముఁ
గట్టంగ నిచ్చినకడు భక్తితోడ
ధనము దాన్యంబులు............,

తప్పొప్పులపట్టిక.

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
1	12	వేఁగఁ	వేగ
4	2	రంజిల్ల పజ్జను	రంజిల్లఁబజ్జను
,,	3	మొదలుగాపరమహర్షమున	మొదలుగాఁబరమహర్షమున
,,	15	రంజీల్లుచున్న	రంజిల్లుచున్న
,,	24	జెలగి	జెలఁగి
5	15	వీరులతోఁడ	వీరులతోడ
,,	21	సుగ్రీవుడాఁదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
,,	23	కరముగ్ధి	కరమర్థి
7	3	గరమగ్ధి	గరమర్థి
,,	4	వెరగొప్ప	వెరఁగొప్ప
,,	6	దరుచర్లతోఁడ	దరుచర్లతోడ
,,	7	వెలయు	వెలయు
,,	21	చదురుఁడై	చతురుఁడై
8	5	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిఁజద్ధుఁడై	బ్రహ్మాస్త్రనిహతికిబద్ధుఁడై
9	6	వేదనబొంది	వేదనఁబొంది
10	6	జంచలిఁపకలావు	జెంగలించుచులావు
,,	21	యాతెరంగంతయు	యాతెఱంగఁతయు
,,	8	వసిష్ఠుడు	వసిష్ఠుఁడు
12	6	సిద్గించు	సిద్ధించుఁ
,,	7	పరఁగ	బరఁగ

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
13	15	యతనికౌఁగిట	యతనిఁగౌఁగిట
14	11	నెఱఁగి	నెఱిఁగి
,,	16	బగవారిఁగూఁడె	బగవారిఁగూడె
15	3	మెరుఁగవే	మెఱుఁగవే
,,	7	నెఱఁగన	నెఱిఁగిన
,,	17	పరగంగ	పరఁగంగ
,,	20	ధనుజాధినాథ !	దనుజాధినాథ !
16	2	గోరెఁడువాఁడు	గోరెడువాఁడు
,,	11	బరగంగ	బరఁగంగ
,,	17	నీవార్తవుత్త్రేరనచట	నీవార్తఁబుత్త్రేరనచట
23	14	కొమరొప్ప	పెఱఁగొప్ప
24	14	పగవానిపొగడెకు	పగవానిఁబొగడెకు
25	11	అనగ	అనఁగ
,,	21	దాల్చి	తాల్చి
,,	23	గాననినిప్పుడు	గాననిప్పుడు
26	7	నెఱుయంగ	నెఱయంగ
,,	20	ముక్కువిరిగిన	ముక్కువిఱిగిన
27	3	యిదియేమి	నిదియేమి
,,	14	తాకి	తాఁకి
28	13	మైరాపణుఁడు	మైరావణుఁడు
,,	17	శరణువేడిన	శరణువేఁడిన
,,	18	గ్రావఁగనేరదితడు	గావఁగనేరదితఁడు
,,	20	యాత్మభంధుఁడవు	యాత్మబంధుఁడవు
29	23	బరగంగఁజెప్పి	బరఁగంగఁజెప్పి

పుట.	పంక్తి.	తప్పి.	ఒప్పు.
30	7	మెళ్లెఱుఁగవచ్చు	మెళ్లెఱుఁగవచ్చుఁ
,,	8	కానిమాటలు	గానిమాటలు
31	10	బరగనిద్దఅనుఁ	బరఁగనిద్దఅనుఁ
32	15	మఱసించి	మఱపించి
33	5	న్రాగ్రహంబొంచ	నాగ్రహంబొంద
,,	6	సుగ్రీవుఁడు	సుగ్రీవుఁడు
35	11	నన్నను	నన్నను
40	12	చెదఱకపోవ	చెదఱకపోవ
,,	20	వాయునందనుడంత	వాయునందనుఁడంత
41	16	పృత్తాంత మెల్ల	వృత్తాంతమెల్ల
46	9	వురవిధి	వురవీధి
47	22	అంజనేయుఁడు	ఆంజనేయుఁడు
,,	23	పృత్తాంతమును	వృత్తాంతమును
,,	24	అనియిట్టుపలుకుచు	అనియిట్లుబలుకుచు
51	9	మైరావణేశు	మైరావణేశుఁ
54	9	నూదిముఖండు	నూదిముఖుండు
57	6	ధీరుడై	ధీరుఁడై
59	16	సేనాథిపతి	సేనాధిపతి
,,	17	వజ్రకవచుని మెడక	వజ్రకవచుమెడక
60	13	దాకిన	దాఁకిన
61	15	గడునుఁగ్రుడగుచుఁ	గడునుగ్రుఁడగుచు
62	7	బద్రుఁడో	భద్రుఁడో
,,	17	యువలీలకొనినొగల్	యువలీలఁగొననొగల్
63	1	తునుకలుగాచేసి	తునుకలుగాఁజేసి

పుట.	పంక్తి.	తప్పు.	ఒప్పు.
,,	5	మైరాపణుండత్యుగ్రుఁడగు చు	మైరావణుండత్యుగ్రుఁ డగుచు
,,	7	వీడొక్క	వీఁడొక్క
,,	15	చలఁగి	చెలఁగి
,,	24	దాకినవాడంత	దాఁకినవాఁడంత
64	16	రయమునబోరాడి	రయమునఁబోరాడి
,,	21	వసుమతిమీాద	వసుమతిమీాఁద
65	2	వెఱగంది	వెఱఁగంది
,,	10	మె-తయు	యెంతయు
66	19	మూర్ఖతఁ	మూర్ఖతగాని
67	23	బెంపొనరిఁచి	బెంపొనరించి
68	12	మీాకెఱుఁగిఁప	మీాకెఱిఁగింప
70	9	పరగ	పరఁగ
71	21	నాతఁడు	నాతఁడు
,,	22	వెఱవకు	3 వెఱవకు
72	8	వురోహితులఁ	పురోహితులఁ
73	21	వాయునందనుడంత	బాయునందనుఁడంత
,,	24	సుగ్రీవుడాఁదిగా	సుగ్రీవుఁడాదిగా
74	12	బావంబు	భావంబు
,,	13	చోటికికొనిపోయినట్లు	చోటికిఁగొనిపోయినట్లు
76	3	నిచ్చినకడు	నిచ్చినఁగడు